

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GRAFİK TASARIMI ANASANAT DALI
GRAFİK TASARIMI PROGRAMI

1945 - 1989 YILLARI ARASINDA
TARİHSEL GELİŞİMİ ve TASARIM ÖZELLİKLERİ BAĞLAMINDA
POLONYA AFİŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
20116281 Hasret ÖZDEMİR

Danışman
Prof. Ayşegül İZER

İSTANBUL - 2019

Hasret ÖZDEMİR tarafından hazırlanan 1945-1989 YILLARI ARASINDA TARİHSEL GELİŞİMİ VE TASARIM ÖZELLİKLERİ BAĞLAMINDA POLONYA AFİŞLERİ adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / Oyçokluğuyla Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 12 / 06 / 2019

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Prof. Ayşegül İZER (Danışman)



Jüri Üyesi : Prof. Leyla ERSİN EKMEKÇİLER



Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ö.Habibe MUTAF BÜYÜKARMAN
(Yeditepe Üni.)

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	IV
ÖZET	V
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: ERKEN DÖNEM.....	3
2. BÖLÜM: II. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONU VE POLONYA AFİŞLERİNİN GELİŞİMİ	19
2.1 1945 -1955 Yılları.....	19
2.1.1 Propaganda Afişleri.....	21
2.1.2 Film Afişleri	31
3. BÖLÜM: POLONYA AFİŞ OKULU / EKOLÜ 1956 – 1965.....	47
3.1 Kolektif Bir Hareket ve Farklı Tarzların Birleşimi	47
3.1.1 Eryk Lipinski (1908 – 1991).....	52
3.1.2 Jozef Mroszczak (1910 – 1975).....	53
3.1.3 Henryk Tomaszewski (1914 - 2005).....	55
3.1.4 Wojciech Zamecznik (1923 - 1967).....	58
3.1.5 Jan Lenica (1928 – 2001)	59
3.1.6 Wojciech Fangor (1922 - 2015).....	60
3.1.7 Roman Cieslewicz (1930 – 1996)	61
3.1.8 Waldemar Swierzy (1931 - 2013)	62
3.1.9 Franciszek Starowieyski (1930 – 2009).....	63
3.2 Varşova Afiş Bienali	64
3.3 Varşova - Wilanow Afiş Müzesi	66
4. BÖLÜM: 1980 - 1989 SOLIDARNOSC / DAYANIŞMA DÖNEMİ.....	69
4.1 Solidarnosc / Dayanışma Afişleri	71

5. BÖLÜM: ÖNEMLİ İSİMLER	76
5.1 Tasarımcılar	76
5.2 Koleksiyonerler	79
6. BÖLÜM: SONUÇ.....	80
EKLER.....	83
EK 1: Prof. Dorota Folga-Januszewska Röportajı.....	83
KAYNAKLAR	87
ÖZGEÇMİŞ	92

TEŞEKKÜR

Bilgisi ve desteği ile elimden tutarak tezimi tamamlamama yardımcı olan, daima örnek aldığım değerli danışmanım Prof. Ayşegül İzer'e, verdiği özel bilgiler ve misafirperverliği için Varşova Güzel Sanatlar Akademisi'nden Prof. Dorota Folga-Januszewska'ya, Varşova Wilanow Afiş Müzesi'nden sevgili Izabela Iwanicka'ya, önerileri ve kitapları için Tomasz Bierkowski'ye, Krakow, Varşova ve Katowice'de gittiğim kütüphanelerin, afiş galerilerinin zarif ve yardımsever çalışanlarına, her zaman en büyük destekçilerim olan ailem ve eşime sonsuz teşekkürlerimle...

ÖZET

Bu çalışma; Grafik Tasarım alanında önemli bir yere sahip olan Polonya Afiş Okulu / Ekolü ile ilgili bilgilerin irdelenmesi amacıyla başlamış, araştırmanın tamamı Polonya’da bulunan kütüphane, afiş galerileri ve müzelerde yapılmış, elde edilen veriler tarihsel gelişim ve tasarım özellikleri ekseninde sıralanıp, değerlendirilmiştir.

İlk uluslararası afiş sergisinin 1898 yılında Krakow Ulusal Müzesi’nde açılmasından da anlaşılabilceği üzere; “afiş tasarımı” Polonya’da her zaman önemi ve gücü anlaşılmış bir iletişim aracı olmuştur. Çalışmaya tarihsel sınır oluşturan 1945-1989 yılları arasında birçoğu devletin kamusallaştırdığı kurumların verdiği siparişler üzerine yapılan afişlerin gelişimini, siyasal yapı ve tarihsel bağlamdan ayırarak incelemek mümkün değildir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Eryk Lipinski, Jozef Mroszczak, Henryk Tomaszewski, Wojciech Zamecznik, Jan Lenica, Wojciech Fangor, Jan Mlodozieniec, Roman Cieslewicz, Waldemar Swierzy, Franciszek Starowieyski gibi tasarımcı ve akademisyenler sayesinde afiş tasarımı özel bir boyuta taşınmış; farklı tipografik ve görsel yaklaşımı, metafor kullanımı, güçlü mizah duygusu, çok katmanlı anlatımı ve tasarımcıların sürekli artan deneysel üretim arzuları ile tüm dünyada tanınır hale gelmiştir. 1966 yılında düzenlenmeye başlayan Varşova Afiş Bienali ve onun akabinde kurulan Varşova Afiş Müzesi bu çalışma alanını sürdürülebilir kılmış, uluslararası bilinirliğini arttırmış ve Leh kültürünün ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir.

Çeşitli işgal, savaş, direniş ve kriz dönemlerinde kesintilere uğramış olsa da, II. Dünya Savaşı sonrasında Film Afişleri alanında yeniden yeşeren bu tasarım

dalı; tüm zorluklara rağmen azimle çalışmayı kendilerine ilke edinmiş ressam, mimar ve grafik tasarımcılar sayesinde gelişimini sürdürmüştür. Polonya’da afiş kültürünün kaybolmaması ve arşivlerin günümüze kadar taşınabilmesi, Polonyalı tasarımcıların eğitime verdikleri önem, usta-çırak ilişkileri, koleksiyonerlik ve afiş belgeleme konularına gösterdikleri özen sonucunda mümkün olmuştur. Bu sayede; I. Dünya Savaşı yıllarından 1940'lara, oradan da günümüze kadar devam eden Polonya afiş tasarımı geleneği hala aynı tazelikle devam etmektedir.

ANAHTAR KELİMELEER: Afiş, Polonya Afiş Okulu, Polonya Afiş Ekolü, Propaganda Afişleri, Film Afişleri, Afiş Bienali, Afiş Müzesi, Grafik Tasarım, Afiş Tasarımı

SUMMARY

Focusing on the Polish School of Posters, which occupies an important place in the field of Graphic Design, this study was conducted entirely in the libraries, poster galleries and museums of Poland, and the obtained data was arranged and evaluated on the basis of historical development and design features.

The first international poster exhibition in the world was held in 1898 in the Krakow National Museum, which, in itself, is sufficient evidence of the importance and power of “poster design” as a means of communication that has always been appreciated in Poland. The development of the posters designed from 1945 to 1989 – as the historical boundaries of the present study – mostly commissioned by enterprises nationalized by the government, cannot be examined in isolation from the political structure and historical context.

In the aftermath of World War II, poster design acquired a whole new dimension thanks to such designers and academicians as Eryk Lipinski, Jozef Mroszczak, Henryk Tomaszewski, Wojciech Zamecznik, Jan Lenica, Wojciech Fangor, Jan Mlodozieniec, Roman Cieslewicz, Waldemar Swierzy and Franciszek Starowieyski, and it was as a result of their works that Polish posters came to be known the world over for their novel typographic and visual approach, their use of metaphors, their strong sense of humor and their multi-layered narratives, not to mention the ever-growing willingness of their designers to engage in experimentation. The Warsaw Poster Biennale in 1966, and the Warsaw Poster Museum founded soon after, made this field of practice sustainable, increased its international visibility and secured its position as an integral part of the Polish culture.

Despite being interrupted in time by occupation, war, resistance and crisis, this branch of design gained a second wind in the aftermath of World War II in the field of Film Posters, and developed with the works painters, architects and graphic designers who considered it a matter of principle to work with resolve in the face of all adversities. Polish designers have succeeded in preserving the culture and archives of posters to this day thanks to the emphasis placed on training, the master-apprentice relations they have formed, and the diligent work they have carried out in the collection and documentation of posters. The tradition of Polish poster design has thus survived from the World War I years to the 1940s, and then from that point onwards to the present day, remaining as fresh as ever.

KEY WORDS: Poster, Polish School of Posters, Polish Poster School, Propaganda Posters, Film Posters, Poster Biennale, Poster Museum, Graphic Design, Poster Design

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.1 Daniela Curza, 1787 3
FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2018) **The Art of Polish Poster**, Bosz Publishing House, Olszanica, s.16
- Şekil 1.2 Włodzimierz Tetmajer 5
Towarzystwo Przyjaciół Ojcow, 1910
NIKIFOROWA, Irina – SZABŁOWSKA, Anna Agnieszka (2011) **Plakat Polski Konca XIX – Początku XX Wieku**, W Zbiorach Państwowego Muzeum Sztuk Pięknych im. A.S. Puszkina w Moskwie, Wydawnictwo, ScanRus, Moskwa, s.163
- Şekil 1.3 Teodor Axentowicz 6
II. Polonyalı Sanatçılar Birliği Sergi Afiş, Sztuka, 1898
DYDO, Krzysztof – DYDO, Agnieszka (2008) **The Polish Poster of the 21st Century**, Galeria Plakatu, Krakow
- Şekil 1.4 Stanisław Wyspiański 7
Interior Oyun Afiş, 1898
CZUBINSKA, Magdalena (2003) **Poster of Polish Art Nouveau**, The National Museum in Crakow, Krakow, s.119
- Şekil 1.5 Wojciech Weiss 8
Artistic Reception in the Hall of ‘Sokol’, 1898
CZUBINSKA, Magdalena (2003) **Poster of Polish Art Nouveau**, The National Museum in Crakow, Krakow, s.119
- Şekil 1.6 Jan Bukowski, Krakow Bahçivanlık Sergisi, 1904 8
NIKIFOROWA, Irina – SZABŁOWSKA, Anna Agnieszka (2011) **Plakat Polski Konca XIX – Początku XX Wieku**, W Zbiorach Państwowego Muzeum Sztuk Pięknych im. A.S. Puszkina w Moskwie, Wydawnictwo, ScanRus, Moskwa, s.89

- Şekil 1.7 Wojciech Jastrzebowski, Swoszowice Spa Merkezi, 1907 8
100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.34
- Şekil 1.8 Ferdynand Ruszczyc, Agricultural Show at Szawle, 1910 9
DYDO, Krzysztof (2012), All that Music – Polish Music Posters 1899-2012, The Henryk Mikolaj Gorecki Silesian Philharmonic, Katowice, s.38
- Şekil 1.9 Tadeusz Gronowski, Pneumatyk, Poznan, 1923 11
SZABLOWSKA, Anna Agnieszka (2005) Tadeusz Gronowski Sztuka Plakatu i Reklamy, Instytut Sztuki Polksiej Akademii, Varşova, s.40
- Şekil 1.10 Teresa Zarnowerowna 12
Na Jednosc Robotniczo Chlopska Glosuj! / İşçi Birliği İçin Köylü Oyu!, 1928
SLIZINSKA, Milada – TUROWSKI, Andrzej (2014) Teresa Zarnowerowna 1897 – 1949, Muzeum Sztuki & Authors, Lodz, s. 350
- Şekil 1.11 Zygmunt Glinicki 14
Varşova! Sizi Maskeli Balo’ya Davet Ediyoruz, 1927
100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.43
- Şekil 1.12 Stefan Osiecki / Jerzy Skolimowski 15
Lodz Dünya Hokey Şampiyonası, 1930
100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.46
- Şekil 1.13 Jan Mucharski 15
Old Times Have Blown Over, Elektrikli Ütü, 1932

100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova s.48

Şekil 1.14 Tadeusz Gronowski, LOT Polonya Havayolları, 1929 16

SZABLOWSKA, Anna Agnieszka (2005) Tadeusz Gronowski - Sztuka Plakatu - Reklamy, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Varşova, s.114

Şekil 1.15 Stefan Norblin, Poznan Belediye Binası, 1930 16

SHUBERT, Zdzislaw (2012) The Poster Must Sing!, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznan, s.59

Şekil 1.16 Tadeusz Trepkowski, Palestinian Line, Litografi, 1935 17

100 lat Polskiej Sztuki Plakatu - 100th Anniversary of Polish Poster Art (1993), Biuro Wystaw Artystycznych, Krakow, s.114

Şekil 1.17 Tadeusz Trepkowski 17
M.S. Batory on the Southern Trail, Litografi, 1936

SHUBERT, Zdzislaw (2012) The Poster Must Sing!, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznan, s.81

Şekil 1.18 Jan Mucharski 18
Kötü Yalıtım Elektrik Çarpmalarına Neden Olur,1934

SHUBERT, Zdzislaw (2012) The Poster Must Sing!, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznan, s.83

Şekil 1.19 Leszek Piatkowski, Czeslaw Wielhorski 18
Aileni Düşün – Sağlığını Hafife Alma, 1935

DERLICKA, Marta (2008) Plakaty – Posters, Central Institute for Labour Protection – National Research Institute, Varşova, s.11

Şekil 2.1 Ernest Kosmowski 21
Polonyalı Kadınlar, Kadınlar İçin Askerlik, 1945

TARCZYNSKI, Jan (2015) **Military Poster in the Special Collection's Department of the Central Military Library**, Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Jozefa Pilsudskiego, Varşova, s.81

Şekil 2.2 Tadeusz Gronowski 22
Polonya ve Sovyetler Birliği Arasındaki Kültürel Takas İlerlemenin Temelidir, 1947

AULICH, James – SYLVESTROVA, Marta (1999) **Political Posters in Central and Eastern Europe 1945 – 95**, Manchester University Press, USA, s.131

Şekil 2.3 Włodzimierz Zakrzewski 23
Asker Kan İçin, İşçi İş İçin Yarışır, 1945

100 lat Polskiej Sztuki Plakatu - 100th Anniversary of Polish Poster Art (1993), Biuro Wystaw Artystycznych, Krakow, s.123

Şekil 2.4 Tadeusz Gronowski, I. Polonya Barış Kongresi, 1950 24
100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.60

Şekil 2.5 Witold Chmielewski 26
Gençler! Mutlu ve Sosyalist Polonya Kırsalı İçin Mücadelede Edin, Renkli Litografi, 1951

<http://wyborcza.pl/alehistoria/1,121681,19120938,marmurowe-traktorzystki-polecamy-ksiazki.html?disableRedirects=true>

Şekil 2.6 Lucjan Jagodzinski 27
Polonya Halk Cumhuriyeti'nin Genç Mimarları, 1953

FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2018) **The Art of Polish Poster**, Bosz Publishing House, Olszanica, s.231

Şekil 2.7 Wojciech Fangor 27
Sovyetler Birliği'nin Dostluğu, Örnek Olması ve Yardımı Altı Yıllık Planın Yerine Getirilmesini Garanti Ediyor, 1950

AULICH, James – SYLVESTROVA, Marta (1999) *Political Posters in Central and Eastern Europe 1945–95*, Manchester University Press, USA, s.140

Şekil 2.8 Tadeusz Trepkowski 28
Jednosc Robotnikow, İşçiler Birliği - Polonya'nın Güç ve Özgürlük Temeli, 1948

LENICA, Jan (1958) *Plakat Tadeusza Trepkowskiego*, Wydawnictwo Artystyczno – Graficzne RSW, Varşova s.59

Şekil 2.9 Tadeusz Trepkowski, Nie / Hayır, Ofset, 1952 29

<https://magazynszum.pl/plakat-remediacje-25-miedzynarodowe-biennale-plakatu-w-warszawie-2016/>

Şekil 2.10 Roman Cieslewicz, Sosyalizmi İnşaa Et, Ofset, 1955 30

FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2018) *The Art of Polish Poster*, Bosz Publishing House, Olszanica, s.235

Şekil 2.11 Jan Ksiazek 31
Polonya Ordusu Film Şirketi, Polonya Film Tarihi Afiş, 1945

FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2009) *Ach! Plakat Filmowy w Polsce - Plakaty*, Bosz Publishing House, Olszanica, s.49

Şekil 2.12 Zygmunt Nirnstein 32
Mezeczyzni w Jej Zyciu, Film Afiş, 1947

DYDO, Krzysztof (1996) *Polski Plakat Filmowy / Polish Film Poster 100th Anniversary of the Cinema in Poland 1986 - 1996*, Deko, Krakow, s.97

Şekil 2.13 Henryk Tomaszewski 33
Black Narcissus, Renkli Ofset, 1947

FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2009) *Ach! Plakat Filmowy w Polsce - Plakaty*, Bosz Publishing House, Olszanica, s.52

Şekil 2.14 Eryk Lipinski, Sad Narodow, Renkli Ofset, 1946 33

<http://theartofposter.com/poster.asp?id=4369>

Şekil 2.15 Tadeusz Trepkowski, Ostatni Etap, Film Afişi, 1948 34

LENICA, Jan (1958) **Plakat Tadeusza Trepkowskiego**, Wydawnictwo Artystyczno – Graficzne RSW, Varşova s.49

Şekil 2.16 Waldemar Swierzy, Krazownik Wareg, Film Afişi, 1952 36

<http://www.cinemaposter.com/SWIkrazwareg.html>

Şekil 2.17 Witold Chmielewski 37
Dziewczyna i Traktor, Film Afişi, 1952

FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2009) **Ach! Plakat Filmowy w Polsce - Plakaty**, Bosz Publishing House, Olszanica, s.60

Şekil 2.18 Henryk Tomaszewski, The Revisor, Film Afişi, 1953 38

KOWALSKI, Tadeusz (1957) **Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster**, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.117

Şekil 2.19 Jan Mlodozieniec 39
Szajka Z Lawendowego Wzgorza, Film Afişi, 1956

<http://www.cinemaposter.com/MLOszajkazlawend.html>

Şekil 2.20 Jerzy Treutler, Polglowek, Film Afişi, 1959 39

<https://polishposter.com/3620-photo-finish-polish-movie-poster.html>

Şekil 2.21 Roman Cieslewicz, Red Meadows, Film Afişi, 1956 40

KOWALSKI, Tadeusz (1957) **Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster**, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.16

Şekil 2.22 Olga Siemaszkowa 41
The Enchanted Princess, Film Afişi, 1955

<http://www.cinemaposter.com/SIEkrolewnazabka.html>

Şekil 2.23	Anna Huskowska, Skrzywdzona, Film Afişi, 1956	41
	https://polishposter.com/2238-anna-polish-movie-poster.html	
Şekil 2.24	Jan Mlodozieniec, Before the Deluge, Film Afişi, 1955	42
	KOWALSKI, Tadeusz (1957) Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster , Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.67	
Şekil 2.25	Wojciech Fangor, Maclovia, Film Afişi, 1955	43
	KOWALSKI, Tadeusz (1957) Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster , Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.24	
Şekil 2.26	Andrzej Krajewski, Sindbad, Film Afişi, 1972	44
	KOLESAR, Zdeno - MROWCZYK, Jacek (2018) Historia Projektowania Graficznego , Karakter, Krakow, s.261	
Şekil 2.27	Ryszard Kiwerski Czarownica z Bagien, Film Afişi, 1972	44
	http://www.cinemaposter.com/KIWczarowniczabagien.html	
Şekil 2.28	Maria Ihnatowicz, Smierc w Wenecji, Film Afişi, 1973	44
	http://www.cinemaposter.com/IHNsmiercwenecji.html	
Şekil 2.29	Mieczysław Wasilewski, Trzy Kobiety, Film Afişi, 1978	44
	https://polishposter.com/0808-three-women.html	
Şekil 2.30	Waldemar Swierzy Sunset Boulevard, Film Afişi, 1957	45
	DYDO, Krzysztof (1996) Polski Plakat Filmowy / Polish Film Poster 100th Anniversary of the Cinema in Poland 1986 - 1996 , Deko, Krakow, s.165	
Şekil 2.31	Roman Cieslewicz, Katastrofa, Film Afişi, 1961	45

- FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2009) **Ach! Plakat Filmowy w Polsce - Plakaty**, Bosz Publishing House, Olszanica, s.70
- Şekil 3.1 Henryk Tomaszewski 48
Men without Wings, 1947
- FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2017) **Henryk Tomaszewski - Plakaty**, Bosz Publishing House, Olszanica, s.6
- Şekil 3.2 Henryk Tomaszewski, Citizen Kane, 1947 48
<http://www.cinemaposter.com/TOMobywatelkane.html>
- Şekil 3.3 Henryk Tomaszewski, Odd Men Out, 1947 48
<https://culture.pl/en/gallery/posters-by-henryk-tomaszewski-image-gallery>
- Şekil 3.4 Henryk Tomaszewski, Pastoral Symphony, 1947 48
- FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2017) **Henryk Tomaszewski - Plakaty**, Bosz Publishing House, Olszanica, s.8
- Şekil 3.5 Jan Lenica, Racine Fedra, 1957 50
- KRISTAHN Jürgen - Heinz (1981) **Jan Lenica – Plakat & Film**, Institut für Kommunikation, Berlin, s.68
- Şekil 3.6 Roman Cieslewicz, Więzień / Tutuklu, 1962 50
- ROUARD - SNOWMAN Margo (1993) **Roman Cieslewicz**, Thames & Hudson, İngiltere, s.53
- Şekil 3.7 Eryk Lipinski, Bir Pazar Sabahı, Renkli, 1955 52
- KOWALSKI, Tadeusz (1957) **Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster**, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.61
- Şekil 3.8 Eryk Lipinski, Noce Cabirii, Renkli, 1958 52
<http://www.cinemaposter.com/LIPnocecabirii.html>

Şekil 3.9	Jozef Mroszczak, King Solomon's Mines, 1958	53
	100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.74	
Şekil 3.10	Jozef Mroszczak, Diabel Wcielony, Renkli, 1956	53
	http://www.cinemaposter.com/MROdiabelwcielony.html	
Şekil 3.11	Henryk Tomaszewski, Barylecza, Eskiz, 1947	55
	SZEWczyk, Agnieszki (2014) Henryk Tomaszewski, Bosz, Varşova, s.66	
Şekil 3.12	Henryk Tomaszewski, Barylecza, 1947	55
	SZEWczyk, Agnieszki (2014) Henryk Tomaszewski, Bosz, Varşova - s.67	
Şekil 3.13	Henryk Tomaszewski, Öğrenci Projeleri Paftası	56
	SZEWczyk, Agnieszki (2014) Henryk Tomaszewski, Bosz, Varşova, s.301	
Şekil 3.14	Wojciech Zamecznik, Gölge Filmi, Afiş Eskizi,1956	58
	SZEWczyk, Agnieszki (2014) Henryk Tomaszewski, Bosz, Varşova, s.219	
Şekil 3.15	Wojciech Zamecznik, Gölge Filmi, Afiş,1956	58
	KOWALSKI, Tadeusz (1957) Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.139	
Şekil 3.16	Jan Lenica, Wozzeck by Alban Berg, 1964	59
	KRISTAHN Jürgen - Heinz (1981) Jan Lenica – Plakat & Film, Institut für Kommunikation und Design, Berlin, s.81	
Şekil 3.17	Jan Lenica, Casanova by Fellini, 1981	59

- DYDO, Krzysztof (1995) **Masters of Polish Poster Art**, Buffi, Bielsko – Biala, s.90
- Şekil 3.18 Wojciech Fangor, *Ballad of a Soldier*, 1959 60
- DYDO, Krzysztof (1995) **Masters of Polish Poster Art**, Buffi, Bielsko – Biala, s.54
- Şekil 3.19 Wojciech Fangor, *The False Prince*, 1958 60
- <http://www.cinemaposter.com/1pxFG/FANkrawiec.jpeg>
- Şekil 3.20 Roman Cieslewicz
Zoom Against Eye Pollution, 1971 61
- ROUARD - SNOWMAN Margo (1993) **Roman Cieslewicz**, Thames & Hudson, İngiltere, s.94
- Şekil 3.21 Roman Cieslewicz, *When Brains Sleep*, 1976 61
- ROUARD - SNOWMAN Margo (1993) **Roman Cieslewicz**, Thames & Hudson, İngiltere, s.97
- Şekil 3.22 Waldemar Swierzy, *Othello*, 1956 62
- 100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow** (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.72
- Şekil 3.23 Waldemar Swierzy, *Jimi Hendrix*, 1974 62
- https://www.poster.pl/poster/swierzy_jimy_hendrix
- Şekil 3.24 Franciszek Starowieyski
The Circus of Wonders, Miguel de Cervantes, 1965 63
- MEGGS, Philip B. (1998) **A History of Graphic Design**, John Wiley & Sons Inc., USA, s.392
- Şekil 3.25 Franciszek Starowieyski
The Love and A Slight Ache, Harold Pinter, 1970 63

SHUBERT, Zdzislaw (2012) **The Poster Must Sing!**, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznan, s.123

Şekil 3.26 Wojciech Zamecznik **64**
I. Uluslararası Varşova Afiş Bienali, Afiş (97x67cm),
Mektup Kâğıdı ve Zarf ,1966

ROJEK – PUCHALA Karolina, SZEWCZYK Agnieszka (2018)
Wojciech Zamecznik–Total Design Fundacja Archeologia Fotografii,
Varşova s.169

Şekil 3.27 Igor Kubik, Mateusz Machalski, Ania Wieluńska **64**
26. Uluslararası Varşova Afiş Bienali, 2018

<http://warsawposterbiennale.com/about/>

Şekil 3.28 Wilanow Afiş Müzesi Açılışı **66**
Janina Fijalkowska ve Tasarımcılar, 1968

<http://www.postermuseum.pl/en/about/>

Şekil 3.29 Wilanow Afiş Müzesi, 2019 **67**

Fotoğraf Nisan 2019 tarihinde çekilmiştir.

Şekil 4.1 Jerzy Janiszewski, Solidarity Logo, 1980 **71**

MEGGS, Philip B. (1998) **A History of Graphic Design**, John Wiley
& Sons Inc., USA, s.393

Şekil 4.2 Ewa Baluk Zaborowska **72**
Solidarnosc, Elections,1989

https://www.poster.pl/poster/baluk_zaborowska_ewa_solidarnosc_bybory_89/pl

Şekil 4.3 Stryjecki Maurycy **72**
Solidarnosc, Polonya'nı Seç,1989

https://www.poster.pl/poster/stryjecki_m_solidarnosc_wybierz/pl

Şekil 4.4 Gary Cooper in High Noon, 1952 **73**

<https://www.vanityfair.com/hollywood/2017/02/high-noons-secret-backstory>

Şekil 4.5 Tomasz Sarnecki 73
High Noon 4 June 1989, Solidarity İçin Seçim Afişi, 1989

TIMMERS, Margaret (1998) **The Power of The Poster**,
V&A Publications, Londra, s.133

Şekil 4.6 Piotr Mlodozieniec 74
Solidarnosc 1980-1990, 1990, Poland

AULICH, James – SYLVESTROVA, Marta (1999) **Political Posters in Central and Eastern Europe 1945 – 95**, Manchester University Press, USA, s.11

Şekil 4.7 Henryk Tomaszewski 74
2+2 Izin Verin Polonya Polonya Olsun,1989

SZEWCZYK, Agnieszki (2014) **Henryk Tomaszewski**,
Bosz, Varşova, s.23

GİRİŞ

Bu tezde; 15. yy'da sade duyuru metinleri olarak başlayan, 16. yy'da baskı resim, 17. - 18. yy'da ise resim teknikleriyle gelişen, 19. yy'da yeni üretim stilleri ve fotoğrafın da eklenmesiyle zenginleşen Polonya Afişlerinin, 1945 – 1989 yılları arasındaki dönüşümü ve gelişiminin incelenmesi hedeflenmiştir.

Polonya, tarihindeki önemli savaş ve işgal dönemleri kesintilere uğratmasına rağmen, her zaman var olmaya ve yeniden ayağa kalkmaya çalışan bir ulus olmuştur. Polonya afişlerini iyi analiz edebilmemiz için II. Dünya Savaşı sonrasında Polonya kültürel hayatının yeniden onarılmasındaki rolünü iyi anlamamız gerekir. Tamamen devlet otoritesi altındaki bir sanatsal sistem içinde çalışan tasarımcılar, aynı zamanda sosyal psikolojiyi de afişler yoluyla yeniden inşa etme görevini üstlenmişlerdir. O dönem için tasarımcıların en önemli problemi; sanat, güzellik ve estetik gibi alanların kendilerine özgü özerk amaçlarını, hedeflediği ideoloji ekseninde taleplerde bulunan bir devletle uzlaştırabilmek, uyumlayabilmektir.

II. Dünya Savaşı'na kadar didaktik ve mimari bir çizgide olduğu söylenebilecek afişler, 1950'lerin başında Henryk Tomaszewski ve Tadeusz Trepkowski ile yeni bir stil, tutum ve yaklaşımın sinyalini vermiştir. Bundan sonra erken dönem Polonya afişlerine karşı, bireysel ifadenin ve çeşitliliğin öne çıktığı yeni afiş biçimi kendini göstermeye başlamıştır. Bu yıllarda Polonya afişleri, resim sanatına duyulan saygıyla eşdeğer bir saygınlık ve önem kazanmıştır.

“Polonya Halk Cumhuriyeti’nde afiş en iddialı örnekleriyle, kendi yasalarıyla yönetilen bir sanat alanı olarak işlev görmeye başlamıştır. ...Polonyalı sanatçılar, afişin kendi doğasındaki içsel sınırlamalarına rağmen, diğer sanat disiplinlerinde olduğu gibi, tasarımcının etrafındaki gerçekliğe karşı tutumunu ifade edebileceği; hassasiyet, estetik anlayış ve derin anlamları eşit derecede içeren bir araç olabileceğini göstermişlerdir.”¹

Polonya afişleri sadelik, sanatsal bakış açısı, etkili reklamcılık ve güçlü metafor kullanımı gibi özellikleri ve alt metinleriyle öne çıkmıştır. Afişlerde imge ile kurulan iletişimin yüzyıllar süren dönüşümünün sonuçları ve Polonya kültürünün kendine özgü anlamları görülebilir. Ressamlar, mimarlar ve grafik tasarımcıların şekillendirdiği afiş sanatı, 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın ilk yarısında sadece bir tasarım öğesi olmanın ötesinde, tarihsel bağlamı da ortaya koyan belgeler niteliğindedir.

“Sanatsal bir disiplin olarak afiş, pek çok nedenden dolayı dikkatleri üzerine çeker. Afişin kökleri bir etkinlik katılımı duyurusu ya da bir malın satın alınmasını teşvik etmeye dayansa da sadece özgün eserlerin kalitesi nedeniyle değil, aynı zamanda değişen stillerin, modanın ve görsel söylem formüllerinin kaydı olması nedeniyle de eşsiz bir sanat ve koleksiyon öğesi haline gelmiştir. Bu koleksiyon; görsel iletişim teorisyenlerinin verdiği birçok referanstan da anlaşılabilir gibi, yeterince temsil edicidir.”²

¹ SHUBERT, Zdzisław (1979) *Plakat Polski: 1970-1978*, Krajowa Agencja Wydawnicza RSW, Prasa Książka Ruch, Varşova, s.Introduction

² SHUBERT, Zdzisław (2012) *The Poster Must Sing!*, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznan, s.5

1. BÖLÜM: ERKEN DÖNEM

Polonya afişlerinin gelişimini tekdüze bir süreç içerisinde tanımlamak mümkün değildir. Bir asırdan fazla bir zamanda; yaşam koşulları, baskı teknikleri ve yeni tasarımcıların alana eklediği farklı çalışma yöntemleri afişler üzerinde etkili olmuştur. Küçük bir duyuru metninden bir resme, oradan ise heyecan verici bir sanat alanına dönüşmüşlerdir. Değişmeyen tek şey ana amaçları olan; renkler, görsel ve tipografi aracılığıyla alıcıların dikkatini etkileyici bir biçimde çekebilmek, mesajı açık ve somut bir biçimde verebilmek olmuştur.

İlk afişler olarak nitelendirebileceğimiz basılı duyuruların kökleri 15. yüzyıla kadar inmektedir. Bir matbaacı tarafından uygun bulunan yazı tiplerinin dizilmesi ile basılan bu duyurulara, çoğunlukla geometrik ya da bitkisel motifler eşlik etmektedir.



Şekil 1.1 Daniela Curza, 1787³

³ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2018) *The Art of Polish Poster*, Bosz Publishing House, Olszanica, s.16

Ayrıca, ağaç baskı ya da metal kazıma teknikleri de bu dönemde afiş yapımında kullanılmaktadır. Askeri otoriteler, tiyatrolar ya da sirkler tarafından sipariş edilen bu afişlerin ana amacı çoğunlukla propaganda ya da reklamlardır. Küçük baskıları da yapılan bu çalışmalar kamusal alanlara bırakılmakta ya da tek tek dağıtılmaktadır.

1795 yılında Alois Senefelder'in siyah-beyaz litografi tekniğini bulması ve bunu takiben renk kullanımındaki artış, afiş tasarımında yeni ufuklar açmıştır. Boyutlar büyümüş, sokaklarda afişlerin görünürlüğü artmıştır. Zamanla da afişin bir tasarımcı tarafından yapıldığı, renkli bileşenleri ile ilham verici, değerli bir sanat olduğu fikri kabul görmüştür.

Polonya'da 1890 yıllarında ağırlıklı olarak Krakow ve Lviv şehirlerinde (Galiçya'nın iki önemli merkezi) ilk afiş yoluyla yapılan reklamlar görülmeye başlamıştır. Bölgenin büyük ölçüde özerk olması, ekonomik ve kültürel ilerlemeyi teşvik etmiş ve afişler bu gelişmeleri sosyal yaşamın her alanına yansıtmakla görevlendirilmişlerdir. Bu afişleri Krakow'lu sanatçı ve aynı zamanda Güzel Sanatlar Okulu'nda akademisyen olan Włodzimierz Tetmajer, Jozef Mehoffer ve Kazimierz Sichulski yapmıştır. Önceden metinleri yapıştırılmış olan afişlerin üzerlerine illüstrasyon yapmışlardır. Afişlerde ağırlıklı olarak Jugendstil ve Secessionist akımının etkileri görülmektedir.



Şekil 1.2 Włodzimierz Tetmajer
Towarzystwo Przyjaciół Ojcowa, Krakow, Litografi, 1910⁴

1897 yılında Polonyalı Sanatçılar Birliği (Sztuka) kurulmuştur.⁵ 1898'de Teknoloji ve Endüstri müzesi direktörü Jan Wdowiszewski, ilk uluslararası afiş sergisini Krakow Ulusal Müzesi'nde (The National Museum at Sukiennice) düzenlemiştir. 250'yi aşkın afişin sergilendiği bu etkinliğe Belçika, Almanya, İngiltere ve Amerika'dan; Jules Cheret, Henri Toulouse-Lautrec, Georges Meunier, Eugene Carriere, Alfons Maria Mucha, Thomas Heine gibi sanatçılar afişleri ile katılmışlardır. Wdowiszewski, afişlerle ilgili günümüzde içeriği hala geçerli olan küçük bir metin de yazmış ve sergiyi iki yayınlara desteklemiştir. Bunlardan ilki; sergilenen tüm afişlerin bilgilerinin yer aldığı ve afişin diğer ülkelerde ve Polonya'daki gelişimin anlatıldığı bir katalog, diğeri ise yeni sanat formunun anlatıldığı teorik bir makaledir.

⁴ NIKIFOROWA, Irina – SZABLOWSKA, Anna Agnieszka (2011) Plakat Polski Konca XIX – Początku XX Wieku, W Zbiorach Państwowego Muzeum Sztuk Pięknych im. A.S. Puszkina w Moskwie, Wydawnictwo, ScanRus, Moskova, s.163

⁵ CZUBINSKA, Magdalena (2003) Poster of Polish Art Nouveau, The National Museum in Crakow, Krakow, s. 21

Bu dönemde, Wdowiszewski'nin büyük hevesi diğer sanatçılar tarafından da paylaşılmaya başlanmış, birçoğu yabancı afişlerin kopyası olsa da yeni afişler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanatçılar yeni form duygusunu anlamaya çalışmış, bunun yanında destansı anlatımdan ve kalabalık metinlerden de uzak durmayı başarmışlardır.

Sanatsal bir ifade biçimi olmaya doğru ilerleyen afişlerde imzalar belirmeye başlamıştır. Sanatçılar bazen direkt olarak litografi plakası üzerine çizim yapmış, bu yeni ifade biçimi onları derinden etkilemiş ve ideolojik bakış açılarını yansıtabilecekleri bu biçimi, isimlerinin görünmediği ticari ürünlere tercih etmişlerdir. Bu özellik Polonyalı afiş tasarımcılarına uzun yıllar heyecan vermeye devam etmiştir. Aynı zamanda bu durum, bazı estetik temel etkilerle sonuçlanacak şekilde, biçime bir statü kazandırdığı için, afiş kendi başına bir sanat olmaya başlamış ve sanatçılar bireysel yaratıcılıklarını zorunluluklara uyma gereği duymadan kullanabilmişlerdir.



Şekil 1.3 Teodor Axentowicz
II. Polonyalı Sanatçılar Birliği Sergi Afişi, Sztuka, 1898⁶

⁶ DYDO, Krzysztof – DYDO, Agnieszka (2008) *The Polish Poster of the 21st Century*, Galeria Plakatu, Krakow

1899'da Stanislaw Wyspianski'nin, Maurice Maeterlinck'in 'Interior' adlı oyunu için yaptığı afiş ile yeni bir kırılma yaşanmıştır. Bu çalışmada, şimdiye kadar zorunlu olarak kullanılan tipografik düzenin yerine kompozisyonda yeni arayışlar ve çözümlene görülmektedir.



Şekil 1.4 Stanislaw Wyspianski, Interior Oyun Afişi, Renkli Litografi, 1898⁷

“Polonya Afiş Sanatı, 1890 ve 1905 yılları arasında pek çok önemli ressamın atölyesinde organize bir akım olmaya başlamıştır.”
(Czestochowski, 1979, s. iii)

Bu dönemde Wojciech Weiss, Teodor Axentowicz ve Karol Jozef Frycz gibi tasarımcıların çalışmalarında; Avrupa Sanatı, Art Nouveau'dan aldıkları ilham, Japon grafiklerinin motifleri, yıldız kullanımı, geometrik çizgilerin kullanımı ve ritmik kompozisyonlar dikkat çekmektedir.

⁷ CZUBINSKA, Magdalena (2003) Poster of Polish Art Nouveau, The National Museum in Crakow, Krakow, s.119



Şekil 1.5 Wojciech Weiss
Artistic Reception in the Hall of 'Sokol', 1898, Litografi⁸



Şekil 1.6 Jan Bukowski
Krakow Bahçivanlık Sergisi, Litografi, 1904⁹



Şekil 1.7 Wojciech Jastrzebowski
Swoszowice Spa Merkezi, 1907¹⁰

⁸ CZUBINSKA, Magdalena (2003) *Poster of Polish Art Nouveau*, The National Museum in Crakow, Krakow, s.119

⁹ NIKIFOROWA, Irina – SZABLOWSKA, Anna Agnieszka (2011) *Plakat Polski Konca XIX – Poczatku XX Wieku*, W Zbiorach Panstwowego Muzeum Sztuk Pieknych im. A.S. Puszkina w Moskwie, Wydawnictwo, ScanRus, Moskova, s.89

¹⁰ *100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow* (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.34

1890-1910 yılları arasında Polonya’da, temellerini William Morris ve John Ruskin'in Sanat ve El Sanatları (Arts and Crafts Movement) hareketinden alan The Młoda Polska (Genç Polonya) hareketi görülmektedir.



Şekil 1.8 Ferdynand Ruszczyk
Agricultural Show at Szawle, 1910¹¹

“1901 yılında Polonya Uygulamalı Sanatlar Birliği (Towarzystwo Polskiej Sztuki Stosowanej) ulusal sanatın tanıtımını üyelerinden Jan Bokowski, Kazimierz Brzozowski, Jozef Czajkowski ve Kazimierz Sichulski’nin sergi ve reklam afişleri aracılığıyla yapmaya başlamıştır. The Młoda Polska (Genç Polonya) hareketi olarak bilinen bu dönem, 1910’da Jozef Moheffer ve Kazimierz Sichulski’nin afiş çalışmalarıyla sona ermiştir.” (Dydo, 2008)¹²

¹¹ DYDO, Krzysztof (2012), *All that Music – Polish Music Posters 1899 - 2012*, The Henryk Mikolaj Gorecki Silesian Philharmonic, Katowice, s.38

¹² DYDO, Krzysztof – DYDO, Agnieszka (2008) *The Polish Poster of the 21st Century*, Galeria Plakatu, Krakow, s.19

Bu dönemde Krakow ve Varşova’da entelektüel ve sanatsal topluluklar oluşmaya başlamıştır. Bu topluluklar, zorlu siyasi koşullarda ulusal kimliği ve kültür geleneklerini korumaya çalışmışlardır. Polonya’nın kültürel ve bilimsel kurumları işgalcilerin kısıtlayıcı politikalarından ayrı olarak gelişmeye gayret göstermiş, bağımsızlık vizyonu entelektüel seçkinleri daha da büyük çabalara itmiştir.

1910 yılından 1917 yılında kadar olan süre içinde iyi afişlerin sayısı azalmış ve bu yıllar Polonya afişleri için gerileme dönemi olarak kabul edilmiştir.

Yeni bir imge biçimi yaratmak isteyen sanatçıların çabalarıyla, sanat alanındaki yenilikçi, devrimci eğilimler 1917’ yılında Polonya’ya ulaşana kadar gerileme dönemi devam etmiştir.

1918 yılında Polonya’nın bağımsızlığını kazanması ile beraber hızlı bir sanayileşme süreci başlamış, ticareti faaliyetler artmıştır. Piyasalarda yaşanan gelişme ve hareketlenme süreci, rekabeti getirmiş ve başarılı reklam afişlerine ihtiyacı doğurmuştur. Hemen akabinde de sanat ve kültür merkezi Krakow’dan, Varşova’ya taşınmıştır. Rypson’a göre; “Krakow merkezli sanat çemberi genç nesil tarafından birdenbire eski moda olarak etiketlenmeye, Art Nouveau ve dekoratif halk desenlerinin (folk deco) devamı olarak görülmeye başlamıştır.”¹³

Krakow’lu iki sanatçı olan Edmund Bartłomiejczyk ve Zygmunt Kaminski de Varşova’ya taşınmış ve Varşova Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nde çizim dersleri vermeye başlamışlardır. Onların çabaları Grafik alanına büyük katkılar sağlamış ve afişin gelişimini yeniden ateşlemiştir.

¹³ MROWCZYK, Jacek (2015) Polish Designers of the 20th Century, Adam Mickiewicz Institute, Varşova, s.13

İki Dünya Savaşı arasında geçen sürede çeşitli eğilimler ve teknolojik gelişmeler Polonya afişleri üzerinde etki göstermiştir. Ayrıca tasarımcılar; Cassandre, Henri Le Monnier, Robert Bonfils, Paul Colin gibi isimlerden de oldukça etkilenmişlerdir. Bu etkilenmelerin bir sonucu olarak, Paris ile sıkı bağlantıları olan Tadeusz Gronowski modern tasarım prensiplerini ve Art Deco stilini Polonya'ya taşımıştır.

Gronowski'nin tasarımları farklı renk kullanımı, tipografiyi kompozisyona dahil etmesi, başarılı illüstrasyonları ve esprili başlıklarıyla dikkat çekmektedir. Afiş tasarımını yeni bir sanatsal ifade biçimi olarak gören Gronowski, resimsel teknikleri afişe uyarlamak yerine, yeni bir teknik olan airbrush ile daha yumuşak geçişler ve arka planlar yaratarak farklı bir üslup ortaya koymayı başarmıştır.



Şekil 1.9 Tadeusz Gronowski
Pneumatyk, Poznan, 1923¹⁴

¹⁴ SZABŁOWSKA, Anna Agnieszka (2005) Tadeusz Gronowski Sztuka Plakatu i Reklamy, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Varşova, s.40

“1920’lerin ve 1930’ların reklam afişleri, izleyiciyle iletişim kurmak için daha yalın ve dolaysız bir görsel dil kullanıyordu, bu yüzden de son derece ayrıntılı sanatsal öncüllerinden farklıydı.”¹⁵

Gronowski dışında Fransız afiş geleneğini takip eden isimlere; Jozef Mroszczak, Edmund Bartłomiejczyk ve Witold Chomicz de dahil edilebilir. Bir diğer yenilik ise Bauhaus programının bir parçası olan deneysel fotoğraf kullanımınıdır. 1920’lerin ortasında Mieczyslaw Szczuka ve Teresa Zarnowerowna radikal politik mesajlar verdikleri afişlerinde fotomontaj tekniğini kullanmışlardır.



Şekil 1.10 Teresa Zarnowerowna
Na Jednosc Robotniczo Chlopska Glosuj! / İşçi Birliği İçin Köylü Oyu!, 1928¹⁶

¹⁵ AUSTONI, Andrea (2010) The Legacy Of Polish Posters, <https://www.smashingmagazine.com/2010/01/the-legacy-of-polish-poster-design/>

¹⁶ SLIZINSKA, Milada – TUROWSKI, Andrzej (2014) Teresa Zarnowerowna 1897 – 1949, Muzeum Sztuki & Authors, Lodz, s. 350

1930'lara gelindiğinde genç afiş sanatçıları çoğunlukla Varşova Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde eğitim alan, Art Deco tarzını koruyan, düzlemsel, geometrik, ritmik ve mizahi gerçekliği olan çalışmalar yapan kişilerdir. Afişlerde, mimarlık eğitimin getirdiği özgün grafikler ve yalın bir biçimde inşa edilmiş kompozisyonlar göze çarpmaktadır. Kendilerinden önce gelen, resim eğitimi almış jenerasyondan farklı olarak, sanatsal ve akademik baskı hissetmemiş, rahat bir biçimde geometri kurallarını afişler üzerinde uygulamışlardır. Maciej Nowicki, Stanisława Sandecka, Stefan Osiecki, Jan Mucharski bu dönemde üretim yapan sanatçılardan bazılarıdır.

Austoni'ye göre afiş tasarımı yapan mimarlar; "Tadeusz Gronowski'nin yaklaşımını öncü kabul edip, mimarlık eğitimlerinden gelen kompozisyon ve oran-orantı duygularıyla birleştirerek grafik sanatçılarına dönüştüler. Yapıtlarına sadece üç boyutlu bir görünüm kazandırmakla kalmayıp, tarzlarını afişlerin konularına da uyarladılar. Örneğin; mekanik parçaları betimleyen afişler için kusursuz çizgiler, bale ve festival etkinliklerini gösteren afişler için esprili figürler, spor etkinliklerini göstermek içinse çarpıcı ve dinamik kompozisyonlar tasarlamışlardır. Çalışmaları, Polonya afişlerinin 19. yüzyılın anlatı ortamından, 20. yüzyılın modern reklam araçlarına doğru geçişini işaret etmektedir."¹⁷

¹⁷ AUSTONI, Andrea (2010) *The Legacy Of Polish Posters*, <https://www.smashingmagazine.com/2010/01/the-legacy-of-polish-poster-design/> (Şubat 2019'da erişildi.)



Şekil 1.11 Zygmunt Glinicki
Varşova! Sizi Maskeli Balo'ya Davet Ediyoruz, 1927¹⁸

1920 ve 1930'larda yapılan afişler konu ve tarz bakımından oldukça çeşitlidir. Özellikle Lviv ve Poznan'da yapılan endüstri ve ticaret fuarları, turizm, tarım makineleri, yiyecek, giyecek, aksesuar, kozmetik, ev ürünleri gibi konular için afişler tasarlanmaktadır. Spor yapmaya özendirici, okumaya heveslendirici ya da yardım kuruluşları için tasarlanan afişler mevcuttur. Yine aynı dönemde kabare şovlarını, caz etkinliklerini, dans gecelerini tanıtan afişler de yapılmaktadır.

¹⁸ 100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.43



Şekil 1.12 Stefan Osiecki / Jerzy Skolimowski
Lodz Dünya Hokey Şampiyonası, 1930¹⁹



Şekil 1.13 Jan Mucharski
Old Times Have Blown Over, Elektrikli Ütü, 1932²⁰

¹⁹ 100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.46

²⁰ A.g.k - s.48

I. Dünya Savaşı'nın ardından, taşımacılığın gelişmesi ile beraber turizm afişleri başlığı altında toplanabilecek yeni bir tür oluşmuştur. Birçoğu Polonya Demiryolları ve Taşımacılık Bakanlığı (Ministry of Transportation) tarafından sipariş edilen bu afişleri Tadeusz Gronowski, Stefan Norblin, Jerzy Alchimowicz, Zygmunt Glinicki, Tadeusz Trepkowski gibi isimler tasarlamıştır.



Şekil 1.14 Tadeusz Gronowski
LOT Polonya Havayolları, 1929²¹

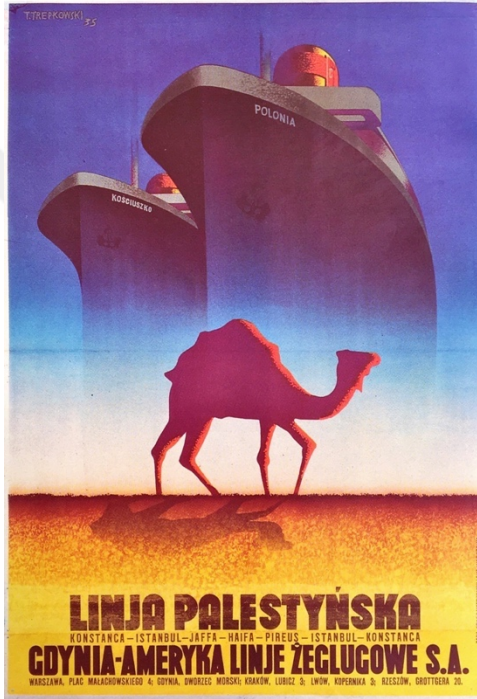


Şekil 1.15 Stefan Norblin
Poznań Belediye Binası, 1930²²

²¹ SZABLOWSKA, Anna Agnieszka (2005) Tadeusz Gronowski - Sztuka Plakatu - Reklamy, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Varşova, s.114

²² SHUBERT, Zdzisław (2012) The Poster Must Sing!, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznań, s.59

Turizm afişi yapan tasarımcılar arasında Tadeusz Trepkowski yalın tasarımlarıyla öne çıkmaktadır. Dydo'ya göre; "1930'lar Trepkowski'nin iyi düşünülmüş grafik kompozisyonları ile dikkat çeken, gereksiz detaylardan arındırılmış, özellikle anıtsal bir form oluşturma tutkusuyla yapılmış çalışmalarıyla tamamlanmıştır."²³



Şekil 1.16 Tadeusz Trepkowski
Palestinian Line,
Litografi, 1935²⁴



Şekil 1.17 Tadeusz Trepkowski
M.S. Batory on the Southern Trail, Litografi,
1936²⁵

Tadeusz Trepkowski sadece turizm afişleri tasarlamakla kalmamış; 1936 ve 1937'de iş güvenliği ile ilgili üç tane afiş yarışması da düzenleyen Varşova Sosyal İşler Kurumu (Institute of Social Affairs – OSH Occupational Safety and Health Posters) için de iş güvenliği ve iş yerinde dikkatli çalışmaya vurgu yapan önemli afişler tasarlamıştır.

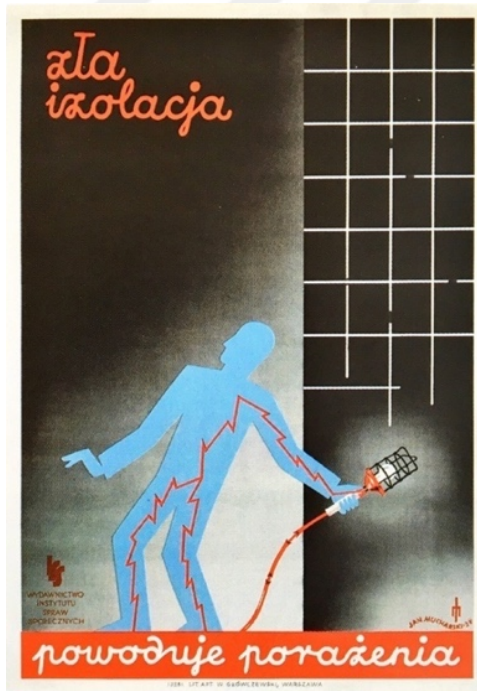
²³ DYDO, Krzysztof – DYDO, Agnieszka (2008) *The Polish Poster of the 21st Century*, Galeria Plakatu, Krakow, s.24

²⁴ 100 lat Polskiej Sztuki Plakatu - 100th Anniversary of Polish Poster Art (1993), Biuro Wystaw Artystycznych, Krakow, s.114

²⁵ SHUBERT, Zdzislaw (2012) *The Poster Must Sing!*, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznan, s.81

Tasarımcılardan bir dizi çalışma prensibini afişler aracılığıyla anlatmalarını talep eden Varşova Sosyal İşler Kurumu için yapılan tasarımlar, Polonya dışında da dikkat çekmiş ve 1937 yılında Paris'te düzenlenen Uluslararası Sanat ve Teknoloji Sergisi'nde Trepkowski'nin kurum için yaptığı 'Ostroznie' ve 'Owin i Drobne Skaleczenia' adlı çalışmaları 'Grand Prix' kazanmıştır.

Varşova Sosyal İşler Kurumu için tasarlanan afişlerin, Polonya'da II.Dünya Savaşı öncesinde afiş tasarımı anlamındaki son basamak olduğu söylenebilir. Bu alanda çalışmalar yapan tasarımcılara örnek olarak; Jan Mucharski, Leszek Piatkowski, Edward Porzadkowski, Jan Slomczynski verilebilir.



Şekil 1.18 Jan Mucharski
Kötü Yalıtım Elektrik Çarpmalarına Neden Olur,
1934²⁶



Şekil 1.19 Leszek Piatkowski, Czesław Wielhorski
Aileni Düşün – Sağlığını Hafife Alma,
1935²⁷

²⁶ SHUBERT, Zdzisław (2012) *The Poster Must Sing!*, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznań, s.83

²⁷ DERLICKA, Marta (2008) *Plakaty – Posters*, Central Institute for Labour Protection – National Research Institute, Varşova, s.11

2. BÖLÜM: II. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONU VE POLONYA AFİŞLERİNİN GELİŞİMİ

2.1 1945 - 1955 Yılları

II. Dünya Savaşı sırasında pek çok kayıp veren Polonya (3 milyonu Leh, 6 milyon Polonya vatandaşı hayatını kaybetmiştir.²⁸), 1945 yılında imzalanan Yalta Anlaşması neticesinde kendini diğer Orta Avrupa ülkeleri ile birlikte Sovyet hakimiyeti altında bulmuştur. Sovyet otoriteleri tarafından faaliyetleri yönetilen ve denetlenen yeni komünist hükümet (1952 yılında Polonya Halk Cumhuriyeti olarak resmi ismini kazanmıştır), kendi ideolojisi doğrultusunda edebiyat, bilim ve sanatı himayesi altına almak için zaman zaman terör yöntemlerine de başvurarak mutlak bir güç kullanmıştır.

Hükümet nezdinde 'sınıfsız bir toplum' olarak adlandırılan Polonya'da dışarıdan bakıldığında aslında iktidar sahipleri ve yönetilenler olmak üzere iki sınıf vardır; bu sınıfı sosyal, ekonomik ve politik eşitsizlikler oluşturmaktadır. Polonya Halk Cumhuriyeti rejimi, ezilenlerin ayaklanmaması adına devamlı suretle manipülasyona ihtiyaç duymuştur.

Televizyonun olmadığı, iletişimin sınırlı sayıda radyo ve gazete aracılığıyla yapılabildiği bu dönemde, hükümet afişleri propagandayı ve manipülasyonu iletebilecek önemli bir araç olarak görmüştür. Bunun yanı sıra kültürel etkinlikler için tasarlanan afişler aracılığıyla da tasarımcılar, işlevsel iletişim ve sanat arasında denge kurmaya çalışmışlardır.

²⁸ https://ankara.msz.gov.pl/tr/ikili_isbirligi/polonyann_ds_siyaseti/dayansma/

Muller ve Wiedemann'a göre; II. Dünya Savaşı sonrası afişlerde kullanılan yazı ve imge arasındaki yenilikçi, genelde çarpıcı ilişki hızla yayılmış, Demir Perde'nin arkasında kullanılan baskın görsel tarz haline gelmiştir.²⁹ (Muller - Wiedemann, 2017, s.402)



²⁹ MULLER, Jens – WIEDEMANN, Julius (2017) *Graphic Design Vol.1 1890 – 1959*, Taschen, Köln, s.402

2.1.1 Propaganda Afişleri

Eylül 1944'te kurulan ve daha sonra Bilgi ve Propaganda Bakanlığı'na dönüştürülen, Propaganda Departmanı (PKWN) günlük ve düzenli yayınlar yapması, basılı malzemeler ve sinema gibi konular üzerinde çalışması için görevlendirilmiştir. Bu kurumun hedefine göre propaganda savaşı; afişler, broşürler ve çeşitli sloganlar aracılığıyla yapılacak ve görsel ikna mekanizması etkili olarak kullanılacaktır.

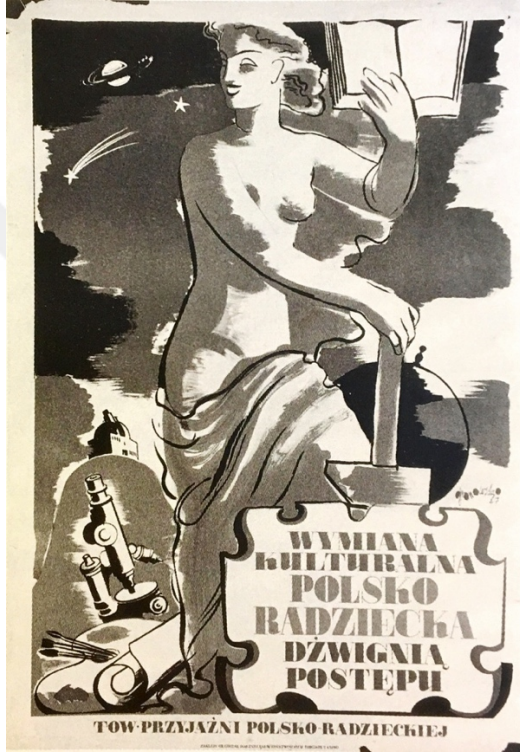
Bu dönemde, savaş öncesi faaliyet gösteren matbaalar yeniden açılmış; devlet ve parti kontrollü yeni ve büyük matbaalar kurulmuştur. Politik propaganda konusunda uzmanlaşan bu matbaalar; Wiedza, Ksiazka, Prasa Wojskowa (Askeri Baskı)'dır. Bu matbaaların açılmasıyla grafik tasarımcılara önemli görev kaynakları oluşmuştur. Tiyatrolar da yeniden faaliyete geçmiş, afişler aracılığıyla oyunlarını duyurmaya başlamışlardır.



Şekil 2.1 Ernest Kosmowski Polonyalı Kadınlar, Kadınlar İçin Askerlik, 1945³⁰

³⁰ TARCZYNSKI, Jan (2015) Military Poster in the Special Collection's Department of the Central Military Library, Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Jozefa Pilsudskiego, Varşova, s.81

Bu gelişmelerle birlikte reklam afişleri bir anda piyasadan çekilmiş, onların yerini agresif politik propaganda afişleri almıştır. 1944-1947 yılları arasında bu afişlerin baskın konusu savaş sırasında şehit olanlar ve içerideki muhalif güçlerle mücadeleyi hedef gösteren mesajlardır.



Şekil 2.2 Tadeusz Gronowski
Polonya ve Sovyetler Birliği Arasındaki Kültürel Takas
İlerlemenin Temelidir, 1947³¹

Rypson'a göre; “Önemli propagandacı grafik stüdyolarından bazıları; Włodzimierz Zakrzewski tarafından yönetilen Pracownia Plakatu Frontowego (Frontline Afiş Atölyesi) ve Pracownia Plakatow Propagandowych (Propaganda Afiş Atölyesi) idi. Pracownia Plakatow Propagandowych (Propaganda Afiş Atölyesi), Tadeusz Trepkowski, Henryk Tomaszewski, Mieczyslaw Tomkiewicz ve Jerzy Zaruba gibi tasarımcılarla iş birliği içinde çalışıyordu.”³²

³¹ AULICH, James – SYLVESTROVA, Marta (1999) Political Posters in Central and Eastern Europe 1945 – 95, Manchester University Press, USA, s.131

³² RYPSON, Piotr (2011) Against All Odds: Polish Graphic Design 1919-1949, Karakter, Krakow, s.388



Şekil 2.3 Włodzimierz Zakrzewski
Asker Kan İçin, İşçi İş İçin Yarışır, 1945³³

Ufak tefek birkaç teşebbüs dışında tüm kurumları himayesi altına alan hükümet, bu sayede işçi ve patronu aynı seviyeye getirdiğine inanmakta, sınıfsız bir toplum vaadi ile toplum içerisinde oluşabilecek çatışmaları önlemeyi hedeflemektedir. Dydo'ya göre; "Afişler, halkı refah içinde hissettirmek, şehri canlı tutmak, işçi sınıfını uyumlu bir çaba içinde çalışmaya teşvik etmek ve insanları iyimser hissettirmek durumundaydılar. Bunun sonucunda da kültürel ve sosyal mesajlar içeren çok sayıda propaganda afişine ihtiyaç duyuldu."³⁴

³³ 100 lat Polskiej Sztuki Plakatu - 100th Anniversary of Polish Poster Art (1993), Biuro Wystaw Artystycznych, Krakow, s.123

³⁴ DYDO, Krzysztof – DYDO, Agnieszka (2008) The Polish Poster of the 21st Century, Galeria Plakatu, Krakow s.24



Şekil 2.4 Tadeusz Gronowski
I. Polonya Barış Kongresi, 1950³⁵

Daha önceki yıllarda nispeten açık kültür politikaları (erken savaş sonrası dönem) uygulayan hükümet, 1948-1949 yıllarında Soğuk Savaş'ın gergin ortamını da kullanarak sanatta sosyalist gerçekliği dayatmaya başlamış, avangard ve soyut eğilimi yasaklanmıştır. 1947 yılında devlet yetkilileri fiilen tüm matbaaları devralmış ve kamulaştırmıştır. Özel yayıncılar kapatılmış, telif hakları da gereksiz olarak devlet eline alınmıştır.

³⁵ 100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.60

Aynı zamanda, tiyatro ve sinemalar kamusallaştırılmıştır. Sınırsız bir güç verilmiş olan sansür kurumu, iletişimin her alanını denetler hale gelmiştir. Dejenere Batı Sanatı yasaklanmış, onun yerine yerel sanat dili politik propagandanın aracı haline gelmiştir.

Kültür kurumlarını himayesi altına alan hükümet, afişler aracılığıyla yeni Marksist ideolojinin ruhuna uygun bir biçimde halkı fikri ve estetik açıdan eğitmek istemiştir. Soğuk Savaş'ın en sert tezahür ettiği bu dönemde, yetkililerin güç mekanizmaları üzerinde hayati bir rol oynayan nefret söylemleriyle mücadele programı ilan edilmiş ve afiş de üzerine düşen görevi yerine getirmek durumunda kalmıştır. "... kısaca yeni afişler form olarak gerçekçi, içerik olarak ise sosyalist olmalıydı." (Kurpiak, 2008)³⁶ Bu kurala uymayan sanatçılara sipariş verilmemiş, sergilere çalışmalarını kabul edilmemiştir, bu sayede otoriteye uygun hareket etmeyenler dışarıda bırakılmıştır.

Sosyalist gerçekçilik anlayışının görünen bir teorisi olmasa da yazılı ve sanatçılara bildirilmiş olan kuralları vardır. Sovyet sanatçılar rol model gösterilmiş, sanatın herkes tarafından anlaşılabilir olması ve işçi sınıfına hizmet etmesi gerektiği dikte edilmiştir. Bu anlayışla tasarlanan afişlerde resmedilen işçiler, çiftçiler, askerler, öğrenciler ve kadınların hepsi mutlu bir ülke tasviri yaratmakta, komünizm sayesinde ülkeye gelen refahı temsil etmektedirler.

³⁶ KURPIK, Maria – SZYDŁOWSKA, Karolina (2008) *Posters from the Poster Museum at Wilanow Collection*, National Museum in Warsaw, Varşova, s.40



Şekil 2.5 Witold Chmielewski
Gençler! Mutlu ve Sosyalist Polonya Kırsalı İçin Mücadelede Edin,
Renkli Litografi, 1951³⁷

1949 yılında Polonya hükümeti tarafından ‘Cahillikle Mücadele’ programı ilan edilmiştir.³⁸ Bu program kapsamında pek çok yeni sinema açılmış, her film öncesi gösterilen kısa propaganda belgeselleri aracılığıyla sinemalarda kitlelere yönelik propaganda yapılması hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra, Polonya ve dünyadan klasik türdeki kitapların yeni baskıları yapılmış ve özellikle ucuz fiyatlara satılmışlardır. Tiyatrolarda ise Sovyet ve Rus oyunlarının yer alması devlet otoriteleri tarafından önemsenen bir diğer konu olmuştur.

³⁷ <http://wyborcza.pl/alehistoria/1,121681,19120938,marmurowe-tractorzystki-polecamy-ksiazki.html?disableRedirects=true>

³⁸ BUDNIK, Magdalena (2016) *Combating Adult Illiteracy in the People’s Republic of Poland (on the Example of Selected Documents of the Ministry of Education and the Office of the Government Plenipotentiary for Combating Illiteracy in 1949–1951)*, s.1



Şekil 2.6 Lucjan Jagodzinski
Polonya Halk Cumhuriyeti'nin Genç Mimarları, 1953³⁹

1950 - 1956 yılları arasında komünizmi inşa etmek için ismi '6 Yıllık Plan (Six Year Plan)' olan bir program açıklanmıştır. Bu dönem binlerce insanın politik yargılanmasının, tutuklanmalarının ve Stalin terörünün dönemi olmuştur. 6 Yıllık Kalkınma planını desteklemek amacıyla sipariş edilen afişlerin de Sosyalist Gerçekçi üslupta olması istenilmiştir. İşçi sınıfının ve halkın kolayca mesajı anlayabilmesi amaçlanan bu çalışmalarda; gerçekçi figürler, okunaklı metinler ve yalın kompozisyonlar kullanılmıştır.

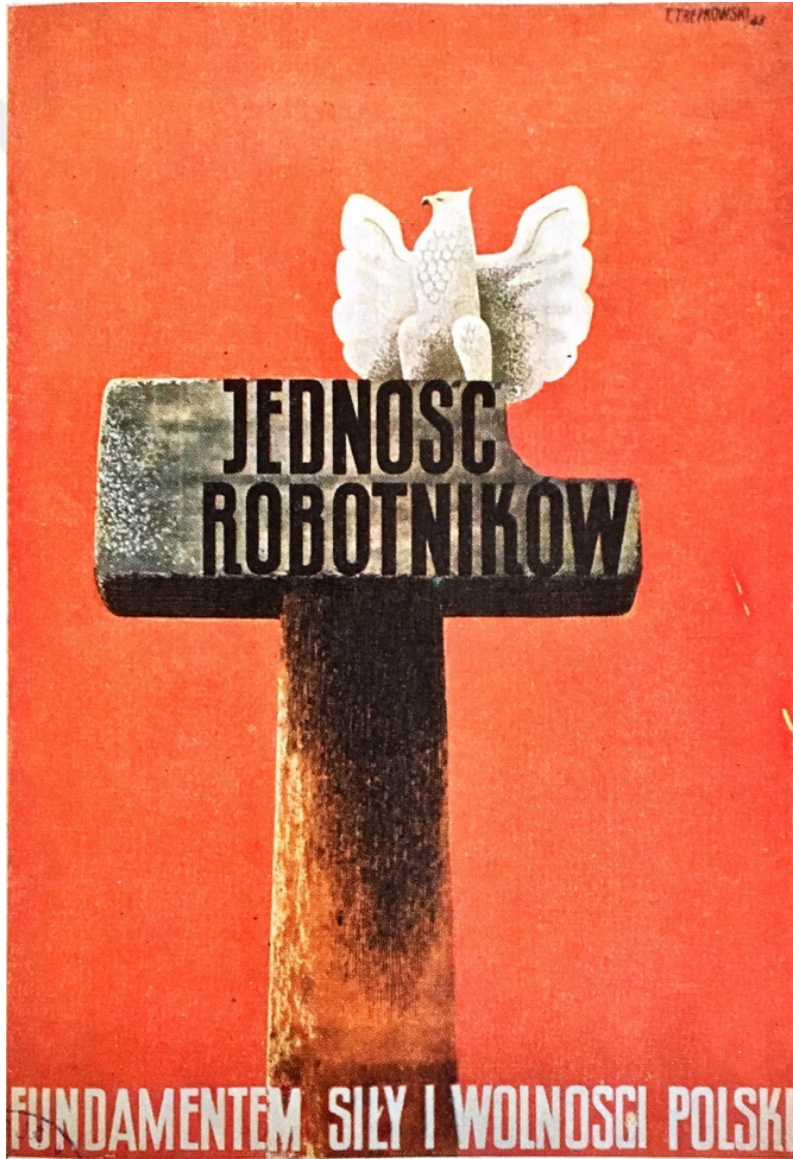


Şekil 2.7 Wojciech Fangor
Sovyetler Birliği'nin Dostluğu, Örnek Olması ve Yardımı
Altı Yıllık Planın Yerine Getirilmesini Garanti Ediyor, 1950⁴⁰

³⁹ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2018) *The Art of Polish Poster*, Bosz Publishing House, Olszanica, s.231

⁴⁰ AULICH, James – SYLVESTROVA, Marta (1999) *Political Posters in Central and Eastern Europe 1945 – 95*, Manchester University Press, USA, s.140

Komünizm aracılığıyla cennet ülke yaratma vaadi veren tasarımcılar arasında öne çıkan isimler; Lucjan Jagodzinski, Wladyslaw Janiszewski, Witold Chmielewski, Elzbieta ve Wlodzimierz Zakrzewski'dir. Bu dönemde; Zakrzewski ve onun etrafında toplanmış olan parti tasarımcıları daha çok Sovyet görsel propagandasını örnek aldıkları gerçekçi çizimlerle çalışırken, Tadeusz Trepkowski ise sembolik ve metaforik üslubu temsil etmektedir.



Şekil 2.8 Tadeusz Trepkowski

Jednosc Robotnikow, İşçiler Birliği - Polonya'nın Güç ve Özgürlük Temeli, 1948⁴¹

⁴¹ LENICA, Jan (1958) Plakat Tadeusza Trepkowskiego, Wydawnictwo Artystyczno – Graficzne RSW, Varşova s.59

Trepkowski'nin 1952 yılında tasarlamış olduğu savaş karşıtı afişi 'Nie / Hayır' da belirgin bir şekilde olgunlaştığı anlaşılabilen 'sembolik' afiş tőrü; Sosyalist Gerçekçi üsluba karşı yaratıcı bir çözüm olarak türetilmiştir. Trepkowski bu çalışmasında harap olmuş bir şehir görüntüsünü bomba silüeti içerisine yerleştirmiş, birkaç imge ile güçlü bir anlatım ortaya koymuştur. Biçim açasından sade olmasına özen gösterilen ve sembolün gücünü vurgulayan bu çalışma tőrü hızla Trepkowski'nin tasarım üslubu haline gelmiştir.

Trepkowski'nin dili ve yöntemi kısa sürede pek çok tasarımcı tarafından uygulanmaya başlamıştır. Sadece çekiç, orak, mala, silah ya da güvercin gibi sembollerin resmedilmesi ve tipografi ile desteklenmesi sonucunda yaratılan bu afişler tasarımcılar için Sosyalist Gerçekçi üsluptan ayrılmanın bir yolu olmuştur.



şekil 2.9 Tadeusz Trepkowski
Nie / Hayır, Ofset, 1952⁴²

⁴² <https://magazynsum.pl/plakat-remediacje-25-miedzynarodowe-biennale-plakatu-w-warszawie-2016/>



Şekil 2.10 Roman Cieslewicz
Sosyalizmi İnşaa Et, Ofset, 1955⁴³

Folga Januszewska'ya göre; verilen tüm sıkı talimatlar ve gösterilen politik çabalara rağmen, Sosyalist Gerçeklik ve aslında sosyalizm kendini Polonya'da tam olarak evinde hissedememiştir. Savaş, sanatçıları direniş için eğitmiş ve bu kez şiddet yerine, entelektüel ve şiirsel bir alt söylem geliştirmişlerdir. Bu söylem (belki de sanatçıların kendilerini korumak istemeleri nedeniyle) açık olarak yaptırımları protesto ettiklerini göstermeyen, ancak mizah, mecaz ve form hileleri ile Polonya Afiş Okulu olarak bilinen alternatif yola giden bir söylemdir. (Folga Januszewska, 2018, s.246)⁴⁴

1956 – 1970 yılları arasında Polonya'da komünizmi inşa etme fikri yavaş yavaş parçalanarak yok olurken, propaganda için üretilen afişler de son bulmuştur.

⁴³ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2018) The Art of Polish Poster, Bosz Publishing House, Olszanica, s.235

⁴⁴A.g.k. - s.246

2.1.2 Film Afişleri

Dydo'ya göre; 1896 yılında ilk sinema gösterim makinesi Krakow'da görülmüş ve ilk film afişleri de o dönemde belirmeye başlamıştır. Zaman geçer, hafızamızdaki bazı gerçekleri yok eder ancak filmler ve afişler gerçekleri kaydederek onları zamansız hale getirirler. Uluslararası afiş tarihinde Polonya film afişleri kendilerine, Alman ekspresyonist afişler veya Rus konstrüktivist afişlerine benzer bir şekilde yer bulmayı başarmışlardır, ancak Polonya'da yapılmış olan sanatsal film afişleri sayıca onlardan çok daha fazladır. (Dydo, 1996, s.9)⁴⁵



Şekil 2.11 Jan Książek
Polonya Ordusu Film Şirketi, Polonya Film Tarihi Afişi, 1945⁴⁶

⁴⁵ DYDO, Krzysztof (1996) Polski Plakat Filmowy / Polish Film Poster 100th Anniversary of the Cinema in Poland 1896 - 1996, Deko, Krakow, s.9

⁴⁶ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2009) Ach! Plakat Filmowy w Polsce - Plakaty, Bosz Publishing House, Olszanica, s.49

II. Dünya Savaşı sonrasında yapılan ilk film afişleri, savaş öncesinde yapılan reklam afişlerinden çok fazla etkilenmiştir, bunun yanında 1930'ların sanat akımlarına da referans vermektedir. O dönemde iyi ya da kötü sonuçlarıyla eski tasarım prensiplerini devam ettiren isimlerden bazıları; Jan Mucharski, Zygmunt Anczykowski, Zygmunt Nirnstein ve Evald Guyski'dir.



Şekil 2.12 Zygmunt Nirnstein
Mezczyzni w Jej Zyciu, Film Afiş, 1947⁴⁷

Devletin film kiralayıcısı, dağıtıcısı ve organizatörü, daha sonra adı 'Centrala Wynajmu Filmow – CWF' olarak değişen 'Film Polski' adlı kurumdur. 1946 yılında Film Polski'nin reklam departmanında çalışan Hanna Tomaszewska bir grup genç tasarımcıyı kendileri ile iş birliği yapmaya davet etmiş ve onların istediği sanatsal çalışma koşullarını kabul ederek, anlaşma yapmıştır. Bu tasarımcılardan; Eryk Lipinski, Henry Tomaszewski, Tadeusz Trepkowski ve Wojciech Zamecznik yaptıkları özgün çalışmalarla, bu alanda yeni bir sayfa açmışlardır. (Mrowczyk, 2015) ⁴⁸

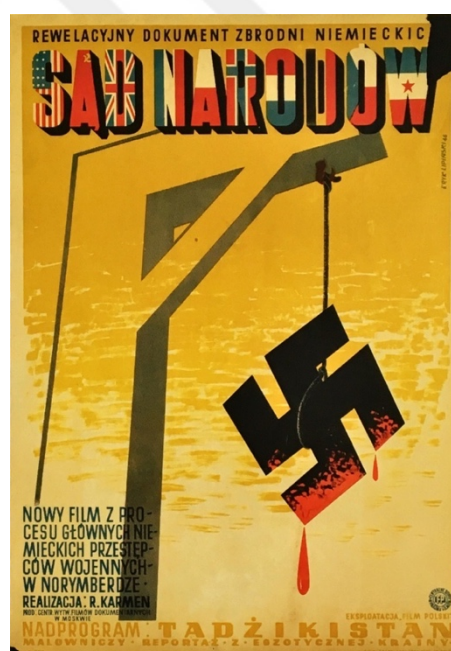
⁴⁷ DYDO, Krzysztof (1996) Polski Plakat Filmowy / Polish Film Poster 100th Anniversary of the Cinema in Poland 1986 - 1996, Deka, Krakow, s.97

⁴⁸ MROWCZYK, Jacek (2015) Polish Designers of the 20th Century, Adam Mickiewicz Institute, Varşova, s.138

Lenica'ya göre; 1946 yılında Henryk Tomaszewski'nin 'The Black Narcissus' ve Eryk Lipinski'nin 'Sad Narodow' filmleri için yapmış oldukları afişler yepyeni bir çağ açmışlardır. 1946 ve 1948 yılları arasında tasarlanmış olan Tomaszewski'nin 'Boule de Suif' ve 'Pastoral Symphony', Lipinski'nin 'The Last Night', Trepkowski'nin 'Ostatni Etap' adlı afişleri tazeliklerini ve etkileyiciliklerini hiç kaybetmeyecek olan çalışmalardır. (Lenica, 1957, s.7)⁴⁹ Bu ilk eserler, Polonya afişlerinin karakteristik özelliği olan özü yakalama ve sentezlemeye doğru adım atmıştır. Filmin içeriğini ve atmosferini yansıtmak için amaçlanan grafik özete doğru özel bir eğilim göstermişlerdir. Bu dönemde Tomaszewski, Trepkowski ve Lipinski'nin çalışmaları öne çıkmış; Wojciech Zamecznik, Szalas, Witz, Gronowski, Jozef Mroszczak, Srokowski gibi isimler de bu çembere dahil olmaya başlamıştır.



Şekil 2.13 Henryk Tomaszewski
Black Narcissus, Renkli Ofset, 1947⁵⁰



Şekil 2.14 Eryk Lipinski
Sad Narodow, Renkli Ofset, 1946⁵¹

⁴⁹ KOWALSKI, Tadeusz (1957) Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.7

⁵⁰ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2009) Ach! Plakat Filmowy w Polsce - Plakaty, Bosz Publishing House, Olszanica, s.52

⁵¹ <http://theartofposter.com/poster.asp?id=4369>



Şekil 2.15 Tadeusz Trepkowski
Ostatni Etap*, Film Afiş, 1948⁵²

Başlangıç hiç kolay olmamış; film afişlerine yeni bir anlayış kazandırmak isteyen tasarımcılar, hem onları bir tehdit olarak gören ve reklam afişi geleneğini sürdürmek isteyen tasarımcıların hem de sanatsal afişlere karşı çıkan yönetmenlerin muhalefetleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Ancak bu yeni üsluptan vazgeçmeyen tasarımcıların ısrarı ve Film Polski'nin desteğiyle, tüm bu muhalif seslere kulak tıkanabilmiştir.

Filmlere sanatsal afişler yapan tasarımcılar; konulara geleneksel olarak yaklaşmadan, hikâye ve atmosferi grafik kısa yollar, metafor, semboller ya da etkili alegoriler (kinaye) kullanarak anlatmışlardır. Aynı zamanda özünde ticari unsurlar taşıyan bir durumu, tutkulu bir sanat aracına çevirmişlerdir.

⁵² LENICA, Jan (1958) Plakat Tadeusza Trepkowskiego, Wydawnictwo Artystyczno – Graficzne RSW, Varşova s.49

*Tadeusz Trepkowski yaşamı boyunca 9 adet film afişi tasarlamıştır ancak 1930'larda olgunlaştırmaya başladığı sembolik üslubu yansıtan çalışmalarından 'Ostatni Etap' en çok tartışılan ve kopyalanan afişlerden bir tanesi olmuştur. Tasarımları gerçekçi, asil ve duygulu olarak betimlenebilir.

“Film afişleri, alışılmadık Polonya tarzının çiçeklendiği ilk verimli topraklardır. Bu afişlerde, filmde sahneler nadiren gösterilir; bunun yerine tasarımcılar filmin özünü görsel metaforlar aracılığıyla yakalarlardı. Kültürel afişler, kendi sanatsal stillerini ve kimliklerini oluşturmayı amaçlayan tasarımcıların bireysel sanatlarını ifade edebileceği önemli bir çıkış noktası oldu. Polonya ekolü tutarlı bir hareketten ziyade, ressamlar ve grafik tasarımcılardan oluşan çok geniş bir topluluktu.”⁵³

Bu gelişmelerin üzerine; birçoğu ressam bazıları da mimar olan genç tasarımcılar, o zamana kadar dayatılan geleneksel yöntemlerle grafik elemanları kullanmak ya da titiz kompozisyonlar yaratmak yerine kendilerine özgü yöntemlerle tasarımlar yapmaya, kendi stüdyo deneyimlerini afişlere aktarmaya başlamışlardır. Afişler adeta bir sanat eserinde bulunabilecek kalitede tasarlanmış, sanatsal ifadenin tezahürü olarak görülmüştür. Resimsel teknikler çok önemlidir ancak afişler; metamorfoza, abartıya, yeni figürlere ve duyurusu yapılan konuyla her zaman direkt ilişkisi olmayan eşsiz bir hayal gücüne dayanmaktadır. Afişlerde filmlerden sahneler ya da oyuncuların resimleri yer almamaktadır. Bunun bir sebebi de tasarımcıların her zaman filmleri izleme şanslarının olmamasıdır. Yalnızca kendilerine verilen kısa metinler üzerinden çalışmaktadırlar.

1950’lerden sonraki dönemde grafik tasarımcılar afişleri tasarlarken, yeni biçimleri kullanmış, dünyadaki eğilimler ve entelektüel değerlerden esinlenme imkânı bulmuşlardır. Gösterimi yapılan ve konuları monoton bir şekilde birbirine benzeyen Rus, Çin ve Polonya filmleri için yapılan afişler; Sosyalist Gerçekçilik filmi reklamından ziyade, izleyiciye çağdaş bir dil ve güncel sanat eğilimleri ile hitap eden, özlü bir yapı taşıyan, filmin atmosferini içeriklerinden daha fazla yansıtan yeni bir sanat dili haline gelmiştir.

⁵³ HELLER, Steven – CHWAST, Seymour (1988) *Graphic Styles - From Victorian to Post – Modern*, Thames and Hudson, London, s.206

Sosyalist Gerçeklik Dönemi elbette film afişlerine de yansımıştır. Alt metinlerinde savaş travması, yıkım ve kayıp izi taşıyan bu çalışmalar, zafer ve yeniden yapılanmayı yansıtmayı hedeflemişlerdir. (Folga Januszewska, 2009)⁵⁴



Şekil 2.16 Waldemar Swierzy
Krazownik Wareg, Film Afişı, 1952⁵⁵

1950'lerin başında Sosyalist Gerçeklik yaklaşımıyla yapılan film afişlerinde ikonografik modeller değişmiştir. Çiftçi kızları, çalışkan işçiler, kahraman denizciler bir anda baş role geçmiş, yeni motiflerle düzenlenmişlerdir. Chmielewski'nin "Kız ve Traktör" filmi için yaptığı afişte de görülebileceği gibi; erilleşme, çalışma ritüelleri, kahramanlık gibi konular afişler aracılığıyla bilinçaltına yerleştirilmeye çalışılmıştır.

⁵⁴ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2009) Ach! Plakat Filmowy w Polsce - Plakaty, Bosz Publishing House, Olszanica, s.58

⁵⁵ <http://www.cinemaposter.com/SWIkrazwareg.html>



Şekil 2.17 Witold Chmielewski
Dziewczyna i Traktor, Film Afiş, 1952⁵⁶

Ancak film afişlerinin, propaganda afişleri kadar, zorunlu sanatsal prensiplere (Sosyalist Gerçeklik) uymaları konusunda baskı gördüğünü söylemek mümkün değildir. Schubert'e göre; Centrala Wynajmu Filmow (Film Kiralama Ajansı), 1950'li yıllarda film kiralama ile ilgilenmektedir. Ajans, Film Polski'den ayrılmış ve bir işveren olarak önemli bir rol oynamıştır. Sanatçıların sanatsal değeri yüksek, deneysel çalışmalar yapmalarını desteklemiştir. CWF'nin Anna Prawinowa tarafından yönetilen birimi, resmi tondan uzak, çok dostane temaslar oluşturmuştur. CWF, çalıştığı sanatçılar üzerinde afişleri şekillendirirken herhangi bir ticari baskı oluşturmamış, tam bir özgürlük vermiştir. (Schubert, 1996, s.39) ⁵⁷

⁵⁶ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2009) Ach! Plakat Filmowy w Polsce - Plakaty, Bosz Publishing House, Olszanica, s.60

⁵⁷ DYDO, Krzysztof (1996) Polski Plakat Filmowy / Polish Film Poster 100th Anniversary of the Cinema in Poland 1986 - 1996, Deko, Krakow, s.39

1950'lerde CWF tarafından kesin olarak, bir film için sadece bir afiş siparişi verilmiştir. Ancak elliden fazla sanatçıyla çalışan kurumda, sanatçıların kendi eskizlerini yapma ve savunma hakları vardır. Projeler; Jozef Mrosczak, Henryk Tomaszewski, Eryk Lipinski ve Wojciech Fangor'dan oluşan kurul tarafından değerlendirilmektedir. Reddedilen çalışmalar için tasarımcılara fikrini savunma hakkı verilmiştir. Ayrıca CWF sadece tanınmış sanatçılara değil yeni mezun ve öğrencilere de siparişler vermiştir.

Aynı zamanda tasarımcılar, Sosyalist Gerçeklik'e karşı akıllıca direniş yöntemleri de geliştirmişlerdir. Afişler; çizgi romanlara benzer şekilde ele alınmış, çocuksu, renkli ve şakacı bir tavırla tasarlanmışlardır. Jerzy Srokowski, Eryk Lipinski, Jan Mlodozieniec, Zbigniew Lengren, Jerzy Treutler gibi tasarımcılar komik görünümlü ancak ciddi ruhlu düzinelerce afiş yaratmışlardır.



Şekil 2.18 Henryk Tomaszewski
The Revisor, Film Afişi, 1953⁵⁸

⁵⁸ KOWALSKI, Tadeusz (1957) Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.117



Şkil 2.19 Jan Młodożeniec
Szajka Z Lawendowego Wzgórza, Film Afişi, 1956⁵⁹



Şkil 2.20 Jerzy Treutler
Polglówek, Film Afişi, 1959⁶⁰

⁵⁹ <http://www.cinemaposter.com/MLOszajkazlawend.html>

⁶⁰ <https://polishposter.com/3620-photo-finish-polish-movie-poster.html>

Szpor – Weglarska'ya göre; 1955 yılında 'Pokolenie z 1955' (Nesil 1955) filmi ile beraber Polonya Film Okulu da yeni bir başlangıç yapmış ve Polonya Afiş Okulu ile beraber çalışmaya başlamıştır.⁶¹ Bu gelişme sinema filmlerinin çeşitliliğini arttırarak, film afişlerinin işlevini koruyan ancak onları diğer klasik sanat disiplinlerine daha da yaklaştıran genç afiş sanatçılarında yeni ifade imkanları sunmuştur. Aynı dönemde, Polonya Film Okulu ile birlikte hareket etmek isteyen tasarımcılar da Varşova'ya taşınmışlardır.



Şekil 2.21 Roman Cieslewicz
Red Meadows, Film Afişi, 1956⁶²

Kısa sürede Varşova ve Krakow Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun kuşağın da dahil olmasıyla film afişleri fikir ve biçimler açısından deneysel bir oyun alanına dönüşmüş, çok sayıda afiş üretilmiştir. Bu afişlerin ortak özelliği filmi bazen bir sembole, edebi ya da şiirsel bir resimle özetleyerek anlatmaları olmuştur. İfade özgürlüğünün artması, paylaşım ve rekabet ortamının oluşması

⁶¹ DYDO, Krzysztof (1996) Polski Plakat Filmowy / Polish Film Poster 100th Anniversary of the Cinema in Poland 1986 - 1996, Deka, Krakow, s.17

⁶² KOWALSKI, Tadeusz (1957) Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.16

tasarımcıların hedeflerini yükseltmiş, Polonya Film Afişleri'nin tüm dünyada bilinirliğini arttırmıştır. Uluslararası başarılar kazanan genç tasarımcılar daha da yüreklenmiş, bu başarılar özgür ve deneysel çalışma haklarını savunmalarında onlara dayanak oluşturmuştur.

Aynı dönemde; Varşova Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitim almış olan Olga Siemaszkowa, Anna Lipinska, Anna Huskowsa gibi kadın sanatçılar da film afişlerine katkıda bulunmuşlardır.



Şekil 2.22 Olga Siemaszkowa
The Enchanted Princess, Film Afişi, 1955⁶³



Şekil 2.23 Anna Huskowsa
Skrzywdzona, Film Afişi, 1956⁶⁴

⁶³ <http://www.cinemaposter.com/SIEkrolewnazabka.html>

⁶⁴ <https://polishposter.com/2238-anna-polish-movie-poster.html>

1955'e gelindiğinde Stalinist politikalar tarih olmuş, kısıtlamalar sona erdiğinde afiş alanı parlak, klasik eserlerle daha da zenginleşmiştir. Tasarımcıların yapması gereken tek şey, sanatsal biçim ve filmin özünün tutarlılığına dikkat etmektir. Böyle bir atmosferde, film dağıtıcısının tek olmasından dolayı ticari baskının olmaması ve tasarımcıların coşkusu yeni çözümler için gerçek bir eritme potası olmuştur. Film afişlerindeki gelişme, siyasi, sosyal ya da eğlence afişleri alanındaki yeni arayışın tonunu ve yönünü de büyük ölçüde etkilemiştir.



Şekil 2.24 Jan Młodożeniec
Before the Deluge, Film Afişi, 1955⁶⁵

1945-1957 yılları arasında her yıl yaklaşık 200 adet film afişi tasarlanmıştır. Bu afişler genellikle renkli foto-ofset tekniği ile A1 boyutunda, 20.000'lere varan adetlerde basılmış ve Polonya'nın en uzak şehirlerine dek ulaşmışlardır.

Wojciech Fangor, Waldemar Swierzy, Jan Lenica, Jerzy Treutler, Roman Cieslewicz, Wiktor Gorka, Jan Młodożeniec, Julian Palka, Franciszek Starowieyski, Jozef Mroszczak, Wojciech Zamecznik bu dönemde afiş yapan temel isimlerdir.

⁶⁵ KOWALSKI, Tadeusz (1957) Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.67

Jan Lenica ve Wojciech Fangor doku uygulamaları, güçlü renk kullanımı ve özgür görsel ifadeyi çalışmalarına ekleyen ilk isimler arasındadır. Bu dönemde, imge bilgiden daha baskın hale gelmiş, afiş tasarımcısı konuların çevirmeni ve yorumcusuna dönüşmüştü. Afiş uygulamalı sanatın sınırlarını aşarak, özerk, saf ve bireysel bir sanat haline gelmiştir.



Şekil 2.25 Wojciech Fangor
Maclovía, Film Afişi, 1955⁶⁶

“Yönetmenler tasarımcıların işlerine müdahale etmiyor, tasarımcılar filmlere bakış açılarını afişlere yansıtıyorlardı. Afiş tasarımcısı filmin son yorumcusu olarak görülüyor, yönetmen ve seyirci arasında duran yaratıcı bir eleştirmen olarak kabul ediliyordu.”⁶⁷

Film afişleri için altın dönem aşağı yukarı 1965'e kadar uzamıştır. 60'ların sonunda tasarımlar, eski eserlerde bulunan tazeliği ve cesareti kaybetmiştir ancak, üslup çeşitliliği genişlemiştir. Bu dönemde Andrzej Krajewski'nin Pop Art tarzı, Ryszard Kiwerski'nin foto montajları, Maria Ihnatowicz'in izlenimci tarzı ve Mieczyslaw Wasilewski'nin minimalist yaklaşımı görülebilir.

⁶⁶ KOWALSKI, Tadeusz (1957) *Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster*, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.24

⁶⁷ LATAŁO, Marcin (2010), *Druga Strona Plakatu / Behind the Poster*, Studio Filmove Kalejdoskop, Belgesel, <https://vimeo.com/50977573> (Aralık 2018'de erişildi.)



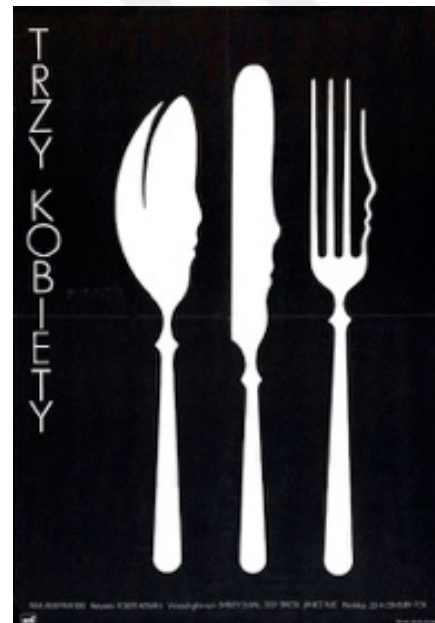
Şekil 2.26 Andrzej Krajewski
Sindbad, Film Afiş, 1972⁶⁸



Şekil 2.27 Ryszard Kiwerski
Czarownica z Bagien, Film Afiş, 1972⁷⁰



Şekil 2.28 Maria Ihnatowicz
Śmierć w Wenecji, Film Afiş, 1973⁶⁹



Şekil 2.29 Mieczysław Wasilewski
Trzy Kobiety, Film Afiş, 1978⁷¹

⁶⁸ KOLESAR, Zdeno - MROWCZYK, Jacek (2018) Historia Projektowania Graficznego, Karakter, Krakow, s.261

⁶⁹ <http://www.cinemaposter.com/IHNsmiercweneccji.html>

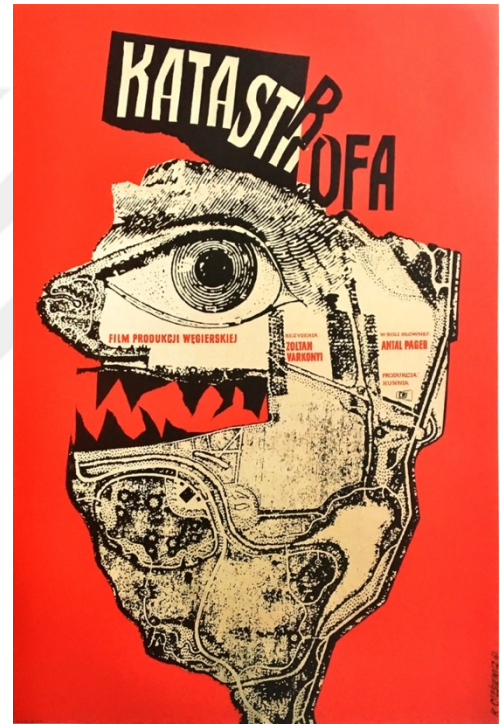
⁷⁰ <http://www.cinemaposter.com/KIWczarowniczabagien.html>

⁷¹ <https://polishposter.com/0808-three-women.html>

Polonya Film Afişleri'nin en verimli çağının 1955-1965'li yıllar olduğu söylenebilir. Film afişlerinde mutlaka sanatçının imzası, tarih ve tiraj numaraları verilmesine dikkat edilmiş, film dağıtıcıları için hazırlanan 'Roczniki Filmowe' / 'Film Yıllıkları' da film afişlerinin günümüze kadar ulaşip, arşivlenmesine katkı sağlamıştır.



Şekil 2.30 Waldemar Swierzy
Sunset Boulevard, Film Afişi, 1957⁷²



Şekil 2.31 Roman Cieslewicz
Katastrofa, Film Afişi, 1961⁷³

1970'li yıllara gelindiğinde Amerikan, Fransız ve İtalyan filmlerinin gişesi kalabalık olacağından afişleri de ünlü tasarımcılara yaptırılmış, bilinirliği daha az olan filmlerin afişleri için gençlerle çalışılmıştır. 4 ila 6 kişilik önemli tasarımcılardan oluşan kurulların önünde afişleri savunma ve afişlerin basılabilmesi için söz konusu kuruldan geçmesi gerekliliği şartı devam etmiştir.

⁷² DYDO, Krzysztof (1996) Polski Plakat Filmowy / Polish Film Poster 100th Anniversary of the Cinema in Poland 1986 - 1996, Deka, Krakow, s.165

⁷³ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2009) Ach! Plakat Filmowy w Polsce - Plakaty, Bosz Publishing House, Olszanica, s.70

Tasarımcılara tasarımları tamamlamaları için genellikle 2 hafta süre verilmiş, ücret olarak da her bir afiş için o dönemde Polonya'daki aylık ortalama maaşa yakın bir para ödenmiştir.

1989 yılında gelen özgürleşme dönemi, film dağıtımının yeniden özelleşmesinin ve dağıtımların Warner, Paramount gibi şirketlere geçmesinin ardından, Polonya'da da film afişleri yerlerini, yabancı filmler için yapılan standart reklam afişlerine bırakmışlardır.

Elbette, böyle bir afiş kültürünün oluşturulmasında film dağıtıcısının kamusallaşmış olması ve rekabet edecek bir başka dağıtıcı olmaması, herhangi bir filmi diğerine göre öne çıkarma ihtiyacının olmaması, gösterilen filmlerin de her durumda izleyici ile buluşması önemli rol oynamıştır. Tüm bu unsurlar hem sipariş veren film kiralama ajansı CWF'yi, hem de tasarımcıları rahatlatmıştır.

Polonya film afişlerinin benzersizliği, 30 yıl boyunca sanatçıların bir reklamın sektöründe içeriği ve biçimi kontrol ettiği gerçeğine dayanmaktadır. Eşi görülmemiş bir ifade özgürlüğü sergilemiş, yeni duyarlılıklar yaratmış ve parasını başkasının ödediği bir mecrada anahtarı uzun yıllar ellerinde tutmuşlardır. Afiş, köylerin yanı sıra şehir ve kasabalarda kitlelere ulaşan çağdaş sanat biçimlerinden biri olarak kabul edilmiş, izleyicilerin güncel sanat dilleri ve biçimlerine alışmasına yardımcı olmuştur.

3. BÖLÜM: POLONYA AFIŞ OKULU / EKOLÜ 1956 – 1965

3.1 Kolektif Bir Hareket ve Farklı Tarzların Birleşimi

1904 yılında kurulan Varşova Güzel Sanatlar Akademisi savaştan önce çok iyi durumdadır, burada baskı resim ve tasarım eğitimi verilmektedir. 1939'da savaş nedeniyle akademide verilen eğitim durmuştur. II. Dünya Savaşı bittiğinde Jozef Mrosczak ve Henryk Tomaszewski Grafik Sanatlar Bölümü'nde eş başkan olmuş ve bölümü yeniden aktif hale getirmişlerdir.

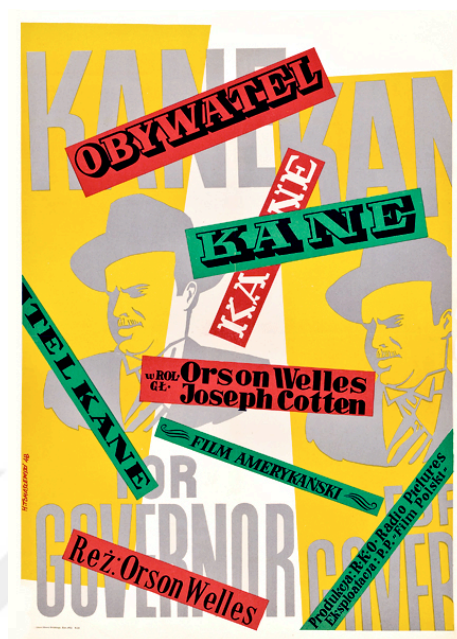
Varşova Güzel Sanatlar Akademisi'nde uygulamalı sanatlar ve grafik sanatlar arasında bir ayrım olmaması, her şeyin bir arada, çok disiplinli bir eğitim kültürüne hizmet etmesine yol açmıştır. Bu dönemde tasarımcılar; afişi oluşturan üç elemanla deneyler yapmış, bilgiyi zaman zaman ön plana çıkarmış, görsellere mecaz anlamlar yüklemiş, yazı tiplerinin görünürlüğü ve önceliği ile oynamışlardır. Mesajın tonuna ilişkin belirsizlikle de ilgi çekmeyi başarmışlardır.

Akademide eğitim almaya başlayan eski ve yeni kuşak birbirini etkilemeye başlamış, deneysellikten beslenmişlerdir. Sanatsal ve kültürel etkinlikler için yapılan afişler ana ve en istikrarlı faaliyetleri olmuştur.

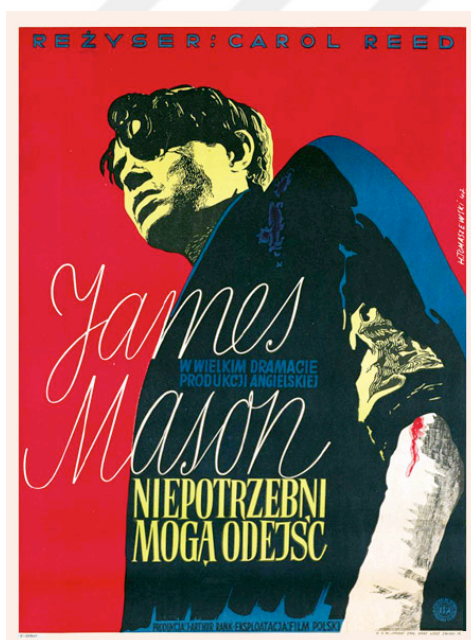
Henryk Tomaszewski'nin tasarladığı afişlerin; 1948 Uluslararası Viyana Film Afişleri Festivali'nde 5 ayrı birincilik kazanması, Polonya Afiş Okulu / Ekolu olarak bilinen fenomenin temeli olarak kabul edilmektedir. Bu afişler; Little Fattie (Baryleczka), Men Without Wings, Citizen Kane, The Redundant May Go (Odd Man Out) ve Pastoral Symphony adlı çalışmalardır.



Şekil 3.1 Henryk Tomaszewski
Men without Wings, Ofset, 1947⁷⁴



Şekil 3.2 Henryk Tomaszewski
Citizen Kane, Ofset, 1947⁷⁶



Şekil 3.3 Henryk Tomaszewski
Odd Men Out, Ofset, 1947⁷⁵



Şekil 3.4 Henryk Tomaszewski
Pastoral Symphony, Ofset, 1947⁷⁷

⁷⁴ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2017) Henryk Tomaszewski - Plakaty, Bosz Publishing House, Olszanica, s.6

⁷⁵ <https://culture.pl/en/gallery/posters-by-henryk-tomaszewski-image-gallery>

⁷⁶ <http://www.cinemaposter.com/TOMobywatelkane.html>

⁷⁷ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2017) Henryk Tomaszewski - Plakaty, Bosz Publishing House, Olszanica, s.8

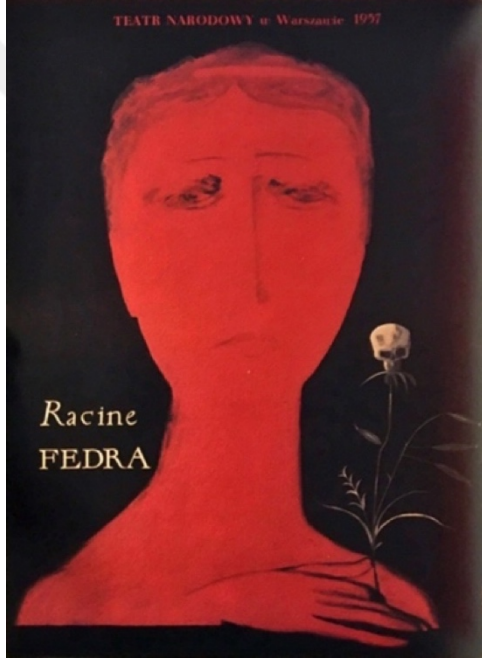
Tomaszewski karamsar uygulamalardan kaçınmış, rengi ve biçimi mümkün olduğunca parlatıp, canlandırarak yeni bir yaklaşımın öncüsü olmuştur. Kolaj yaklaşımıyla, parçalanıp yırtılan kağıtların, serbest tipografi uygulamalarının ve yöntem olarak serigrafinin kullanıldığı (1950’li yılların sonunda Varşova, Krakow ve Lodz şehirlerinde serigrafi atölyeleri kurulmuştur.) bu yeni yaklaşım en çok film afişlerinde kendini göstermiştir.

Roman Cieslewicz, Jan Lenica, Jan Mlodozieniec, Franciszek Starowieyski ve Waldemar Swierzy gibi öncüler; yazıyı, işaretleri, sembolleri yorumlamış, tüm elemanları kendileri tasarladıktan sonra birleştirmişlerdir. Tipografi ile oynamış, kolaj, fotomontaj yapmışlardır. Baskı tekniklerinin kısıtlı olmasından dolayı çok sade bir ifade biçimi kullanmış, çok karmaşık renklerden kaçınmış, kolay algılanabilen parçalar tasarlamışlardır. Çalışmalar anlam bakımından hep çok katmanlı olmuş, politik ve ekonomik değişimler tasarımcıları her zaman yeni ifade biçimleri aramaya yöneltmiştir.

“1950 den 1970 yılına kadar olan süre eleştirmenler tarafından Polonya afişlerinin altın çağı olarak kabul edilmektedir. Afişler; tuhaf, nev’i şahsına münhasır bir dünya görüşü, yenilikçi uygulamalar ve Avrupa stilleri ile beraber geliştirilmiştir. Boyama, fotoğraf, kaligrafi daha önce hiç görülmemiş biçimde, bazen de uyumsuz bir şekilde kullanılmaktadır”.⁷⁸

⁷⁸ HELLER, Steven – CHWAST, Seymour (1988) *Graphic Styles - From Victorian to Post – Modern*, Thames and Hudson, London, s.209

Unutulmamalıdır ki; bu fenomeni yaratan sanatçılar içinde buldukları dönemde yaptıkları işleri hiçbir zaman ‘Polonya Afiş Okulu / Ekolü’ olarak değerlendirmemiş, sadece durmadan üretme çabası içerisinde olmuşlardır. Bu ekolün de tüm diğer sanatsal hareketler veya okullar gibi, kendi dinamikleri, zirveleri ve engebeleri vardır. Şansı ise; pek çok yetenekli insanın doğru zamanda, doğru yerde buluşmuş olmasıdır.



Şekil 3.5 Jan Lenica
Racine Fedra, Renkli Ofset, 1957⁷⁹



Şekil 3.6 Roman Cieslewicz
Wiekzien / Tutuklu, Renkli Ofset, 1962⁸⁰

Bu nesil hem öğrenci hem de öğretmendir, yeni teknik ve sistemleri kabul ederken, form üzerinde de soyut düşünceler geliştirmişlerdir. Ayrıca; baskı resim ve grafik sanatların Polonya’da çok uzun ve eski bir geleneği olması (16.yy’da Avrupa’daki ilk matbaa Krakow’da kurulmuş, 19.yy’da ilk litografi atölyesi Varşova’da kurulmuştur) ve bu eski tekniklerin tasarımla buluşması bu ekolü beslemiş, büyütüştür.

⁷⁹KRISTAHN Jürgen - Heinz (1981) Jan Lenica – Plakat & Film, Institut für Kommunikation, Berlin, s.68

⁸⁰ROUARD - SNOWMAN Margo (1993) Roman Cieslewicz, Thames & Hudson, İngiltere, s.53

“Polonya Afiş Okulu (Polonya afişinin tüm dünyada tasarıma etkisinin başı çektiği dönem bu adla anılır.) en üstün yaratıcı olanaklara sahip sanatçılar tarafından oluşturuldu. Bu sanatçıların her biri bu harekete kendi kişiliğini, fantezilerini ve kuvvetli imaj dünyasını getirdi ve bunlar daha önce afiş sanatında görülen her şeyden farklıydı.”⁸¹

Polonya Afiş Okulu / Ekolü’ne her biri farklı bir yaklaşım, bakış açısı ve teknik ekleyen tasarımcılara örnek olarak Jozef Mrosczak, Henryk Tomaszewski, Wojciech Zamecznik, Jan Lenica, Wojciech Fangor, Jan Mlodozieniec, Roman Cieslewicz, Waldemar Swierzy, Franciszek Starowieyski, Jerzy Srokowski, Wiktor Gorka, Julian Palka, Witold Janowski, Stanislaw Zagorski verilebilir.

⁸¹ 18. İstanbul Grafik Tasarım Günleri (2014) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, Lech Majewski Röportajı, s.114

3.1.1 Eryk Lipinski (1908 – 1991)

Eryk Lipinski tasarımlarında, keskin açıklamalar ve gerçekçi tanımlamalardan uzak durmaya çalışmıştır. Afişlerinin başarısını kompozisyonlarında kullandığı farklı ölçeklendirmeleri, nesnelere beklenmedik biçimlerde düzenlemesi ve konulara uygun mizahi yaklaşımı ile yakalamıştır.

Lipinski; hiciv ustası, karikatürist, deneme yazarıdır, kabareler için posterler, oyunlar ve skeçler tasarlamış, ayrıca ilgili konularda kitaplar yazmıştır. Fransız Grafik Tasarımcı Raymond Savignac'ı (1907–2002) örnek aldığı ve çalışmalarından çok etkilendiği, çizimlerinin Fransız mizahına yakın bulunduğu bilinmektedir.

Lipinski'nin çalışmalarında sembolik yaklaşımı ve kullandığı az sayıdaki objenin kompozisyonla ahengi Polonya afişlerinin gelişim çizgisiyle uyumludur.



Şekil 3.7 Eryk Lipinski
Bir Pazar Sabahı, Renkli, Ofset, 1955⁸²



Şekil 3.8 Eryk Lipinski
Noce Cabirii, Renkli, Ofset, 1958⁸³

⁸² KOWALSKI, Tadeusz (1957) Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.61

⁸³ <http://www.cinemaposter.com/LIPnocecabirii.html>

3.1.2 Jozef Mrosczak (1910 – 1975)

Pek çok seçkin afişin yaratıcısı olmasının yanı sıra, afişlerin tanıtılması konusunda da önemli bir rol oynamıştır. Organizasyon yeteneğinin oldukça güçlü olması sebebiyle sadece tasarımcı olmakla kalmamış; dünyanın ilk afiş bienali olan Uluslararası Varşova Afiş Bienali'nin düzenlenmesine öncülük etmiş, Varşova Afiş Müzesi'nin kuruluşuna destek vermiştir.

1952 yılında Varşova'ya taşınmış, Güzel Sanatlar Akademisi'nde Uygulamalı Grafik Sanatlar Bölüm Başkanı olmuş, Henryk Tomaszewski ile beraber akademide çok önemli başarılarla imza atmıştır. 1956'da Profesör unvanı almış ve 1971 yılına dek Grafik Sanatlar Fakültesi Dekanı olarak görev yapmıştır.⁸⁴ Alliance Graphique Internationale'de görevler almış, Almanya, Belçika, Avusturya ve İtalya'da dersler vermiş, pek çok ulusal ve uluslararası organizasyonda yer almıştır.



Şekil 3.9 Jozef Mrosczak
King Solomon's Mines, 1958⁸⁵



Şekil 3.10 Jozef Mrosczak
Diabel Wcielony, Renkli, Ofset, 1956⁸⁶

⁸⁴ <https://culture.pl/en/artist/jozef-mrosczak>

⁸⁵ 100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.74

⁸⁶ <http://www.cinemaposter.com/MROdiabelwcielony.html>
(Nisan 2019'da erişildi.)

Mroszczak; afişin ana elemanlarını başarılı ve yenilikçi bir şekilde bir araya getirmiş; en az objeyle en fazla bilgiyi aktarmanın ve ikna edici bir resimsel ifade yaratmanın yollarını aramıştır. Afişlerinde renkle sınırlandırılmış büyük alanlar ve lekeler dikkat çeker, illüstratif bir dili olduğu söylenebilir. İmge ve iletişim arasındaki dengeyi korumak istemiş, afişlerinde bu iki yönün tek başına var olmaması için çaba göstermiştir.



3.1.3 Henryk Tomaszewski (1914 - 2005)

“Belki de en önemli Polonyalı afiş sanatçısı olan Tomaszewski, bir noktada tasarımcıların bakılacak afişler yapmaya son verip, okunacak afişler yaratmaya başladıklarını iddia etti.” (Mrowczyk, 2015) ⁸⁷

Henryk Tomaszewski, yüksek sanat kültürü ile desteklenmiş yaratıcılığının yanı sıra, eserlerinde önemli rol oynayan güçlü renk duyarlılığı ve ona eşlik eden çizgi ustalığına sahip bir sanatçı olarak tanınmıştır. Afişleri aydınlık, çekici, coşkulu ve şiirseldir.



Şekil 3.11 Henryk Tomaszewski
Baryteczka, Eskiz, 1947⁸⁸



Şekil 3.12 Henryk Tomaszewski
Baryteczka, 1947⁸⁹

⁸⁷ MROWCZYK, Jacek (2015) Polish Designers of the 20th Century, Krzysztof Lenk Makalesi, Adam Mickiewicz Institute, Varşova, s.141

⁸⁸ SZEWCZYK, Agnieszki (2014) Henryk Tomaszewski, Bosz, Varşova, s.66

⁸⁹A.g.k. - s.67

Varşova Güzel Sanatlar Akademisi Afiş Atölyesi'nde 1952 - 1985 yılları arasında dersler vermiş, pek çok önemli tasarımcı yetiştirmiştir. 1976 yılından itibaren 'Royal Society of Arts in London' üyesi olmuş, 'Honorary Royal Designer' unvanına layık görülmüştür. Ulusal ve uluslararası yüzlerce sergiye katılmış, pek çok ödül kazanmıştır.⁹⁰



Şekil 3.13 Henryk Tomaszewski Öğrenci Projeleri Paftası⁹¹

Tomaszewski'nin tasarım üslubunu; kestiği, yapıştırdığı, ayırdığı, boyutlandırıldığı renkli kağıtlar üzerine tipografik denemeler yaptığı kolaj çalışmaları oluşturmaktadır. Geleneksel yazı karakteri formlarına karşı mesafeli durmuş, serbest el yazıları ve basılı metinleri deforme etme yoluyla afişlerine metinler eklemiştir.

Cieslewicz'e göre; "Gün gelir de grafik sanatını tanımlamak gerekirse, 'Hamletvari' denecektir ona. Naçizane fikrim, onun Orta Asya'daki taş

⁹⁰ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2017) Henryk Tomaszewski - Plakaty, Bosz Publishing House, Olszanica, s.5

⁹¹ SZEWCZYK, Agnieszki (2014) Henryk Tomaszewski, Bosz, Varşova, s.301

yontulardan başlayıp Henryk Tomaszewski'nin simgeleriyle tamamlandığı yönünde. Henryk'in bu yüzyıldaki aktivist dava arkadaşlarını, öğrencilerini ya da hayranlarını saymanın alemi yok. Tomaszewski benim için tektir çünkü aslolanı, güzeli ve gerekli olanı bir araya getirir. ...Henryk Tomaszewski büyüktür, afiş onsuz hüznü olurdu.” (Weill, 2007)⁹²



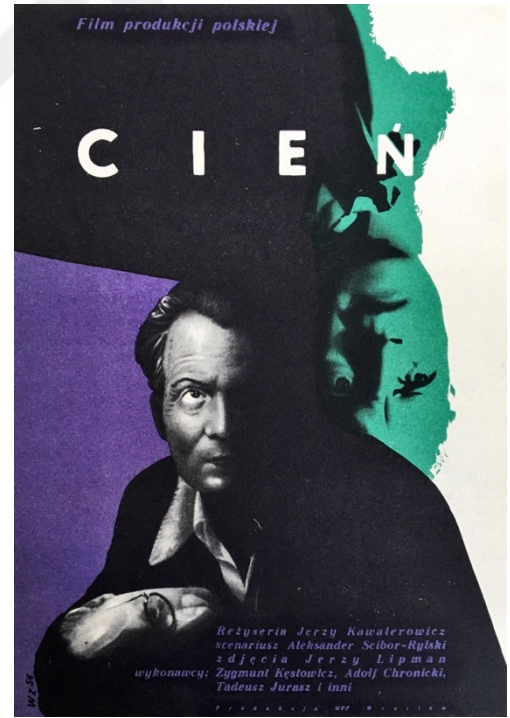
⁹² WEILL, A. (2007) **Grafik Tasarım**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul (Cieslewicz, Henryk Tomaszewski'den,1995), s.107

3.1.4 Wojciech Zamecznik (1923 - 1967)

Çalışmalarında foto-grafik teknikleri, deneysel bir yaklaşım ile resimsel biçimde yorumlamıştır. Çağdaşlarının aksine film sahnelerinden fotoğrafları kullandığı, tekrarlama, üst üste bindirme ve boyama teknikleriyle tamamladığı çalışmalarıyla tanınmaktadır. I. Uluslararası Varşova Afiş Bienali'nin günümüzde hala kullanılan logosunu ve afişini tasarlamıştır. 1960 yılında Varşova Güzel Sanatlar Akademisi'nde Foto-Grafik Stüdyosu'nu yönetmeye başlamış ve burada dersler vermiştir.⁹³



Şekil 3.14 Wojciech Zamecznik
Gölge Filmi, Afiş Eskizi, 1956⁹⁴



Şekil 3.15 Wojciech Zamecznik
Gölge Filmi, Afiş, 1956⁹⁵

⁹³ ROJEK – PUCHALA Karolina, SZEWCZYK Agnieszka (2018) Wojciech Zamecznik – Total Design Fundacja Archeologia Fotografii, Varşova s.266

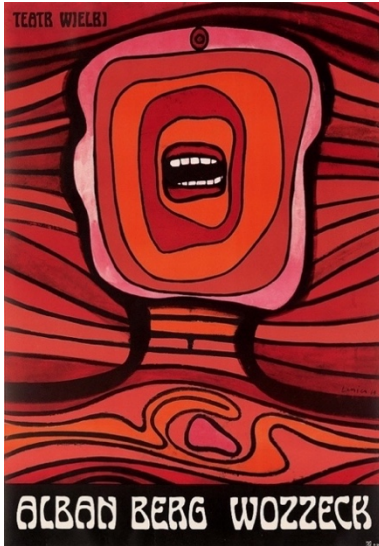
⁹⁴A.g.k. - s.219

⁹⁵KOWALSKI, Tadeusz (1957) Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova, s.139

3.1.5 Jan Lenica (1928 – 2001)

Jan Lenica kolaj tarzını, önce afişlerinde daha sonra ise animasyon filmlerinde gerçeküstü ve cesur bir yöne doğru itmiştir. 1960'ların ortalarında stilize edilmiş kontur çizgileri kullanmaya başlamış, bu çizgileri renkli merkezlerle bölerek, akıcı kompozisyonlar oluşturmuştur.

1954-1956 yılları arasında Varşova Güzel Sanatlar Akademisi'nde Henryk Tomaszewski'nin asistanı olarak çalışmış, 1974 yılında Harvard Üniversitesi'nde dersler vermiştir.⁹⁶ 1963 yılında Polonya'dan ayrılmış, önce Paris'e ardından da ölene dek yaşamını sürdüreceği Berlin'e taşınmıştır. Lenica, afiş tasarımları ve animasyon filmleri ile pek çok önemli ödüle layık görülmüştür.



Şekil 3.16 Jan Lenica
Wozzeck by Alban Berg, 1964⁹⁷



Şekil 3.17 Jan Lenica
Casanova by Fellini, Ofset, 1981⁹⁸

⁹⁶ CZERWIAKOWSKA, Eva - KUJAWSKI Tomasz (2002) Jan Lenica - Labirynt, Muzeum Narodowe w Poznaniu, 2002, s.254

⁹⁷ KRISTAHN Jürgen - Heinz (1981) Jan Lenica – Plakat & Film, Institut für Kommunikation und Design, Berlin, s.81

⁹⁸ DYDO, Krzysztof (1995) Masters of Polish Poster Art, Buffi, Bielsko – Biala, s.90

3.1.6 Wojciech Fangor (1922 - 2015)

Çalışmaları irdelendiğinde, Polonya Afiş Okulu / Ekolü'ne ait tüm öz anlaşılabilir. İllüstratif denemeler, tipografi oyunları, fotoğraf ve geometrik çizgileri birleştirme gibi yöntemlerle kendi görsel dilini yaratmıştır.

1953-1961 yılları arasında Varşova Güzel Sanatlar Akademisi'nde dersler vermiş, çağdaşları olan Jerzy Tchorzewski, Henryk Tomaszewski, Wojciech Zamecznik gibi önemli tasarımcılarla önemli iş birlikleri yapmıştır.⁹⁹

1961-1999 yılları arasında çalışmalarını Viyana'da sürdürmüş, çalışmaları Guggenheim Müzesi de dahil olmak üzere pek çok sanat kurumu tarafından sergilenmiştir.



Şekil 3.18 Wojciech Fangor
Ballad of a Soldier, Renkli Ofset 1959¹⁰⁰



Şekil 3.19 Wojciech Fangor
The False Prince, Renkli Ofset, 1958¹⁰¹

⁹⁹ FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2017) Wojciech Fangor - Plakaty, Bosz Publishing House, Olszanica, s.3

¹⁰⁰ A.g.k.- s.54

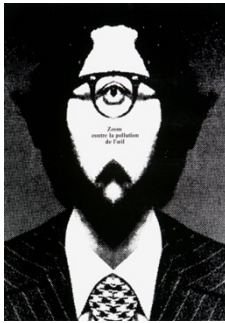
¹⁰¹ <http://www.cinemaposter.com/1pxFG/FANkrawiec.jpeg>

3.1.7 Roman Cieslewicz (1930 – 1996)

Polonya Afiş Okulu / Ekolü'ne katkı sağlayan bir başka tasarımcı olan Roman Cieslewicz 1960'ların başında önce Cenova'ya ardından da Paris'e gider. Polonya avangart tiyatrosu ile yakın ilişkisi bulunan Cieslewicz, afişleri kamuya açık bir sanat formu olmaktan çıkarıp, sözlü olarak ifade edilemeyecek derin kavramları ifade ettiği bir ortama dönüştürmüştür. Çalışmalarında fotoğraf, boyama, suluboya gibi teknikler kullanan Cieslewicz için asıl esin kaynağı daire formudur. 'Elle' dergisinde çalışırken detayları daha iyi görebilmek amacıyla büyüttüğü fotoğraflarda keşfettiği daire detayları, çalışmalarına ilham kaynağı oluşturmuştur.

Cieslewicz; Polonya afişlerinin tanıtımını Fransa'da yapan ilk kişidir, Fransız entelektüel yaşamı ve Polonya entelektüel yaşamı arasında bir köprü vazifesi görmüştür.

Meggs'e göre; "Cieslewicz kolaj, montaj ve büyük noktalar (halftone) kullanarak oluşturduğu imgeleri ölçeklendirerek, noktalar ve onu oluşturan görüntü arasında bilginin iki seviyeli etkileşimini kurar." (Meggs 1998, s.393)¹⁰²



Şekil 3.20 Roman Cieslewicz
Zoom Against Eye Pollution, 1971¹⁰³



Şekil 3.21 Roman Cieslewicz
When Brains Sleep, 1976¹⁰⁴

¹⁰² MEGGS, Philip B. (1998) A History of Graphic Design, John Wiley & Sons Inc., USA, s.393

¹⁰³ ROUARD - SNOWMAN Margo (1993) Roman Cieslewicz, Thames & Hudson, İngiltere, s.94

¹⁰⁴A.g.k. - s.97

3.1.8 Waldemar Swierzy (1931 - 2013)

Grafik tasarıma ressam bakış açısıyla yaklaşan Swierzy, farklı türlerden binden fazla afiş tasarlamıştır. Erken dönem çalışmalarında kolaj etkisi görülse de; Jimi Hendrix afişinde görülebileceği gibi, çoğunlukla pastel boya, akrilik, sulu boya ve kalemler aracılığıyla çalışmıştır. Swierzy, kusursuz ve gerçekçi çizdiği portrelerini fırça sapı kullanarak bozduğu geç dönem çalışmaları ile çağdaşlarından ayrılmaktadır. Çalışmalarına bakıldığında çok hızlı ve ani yapılmış duygusu verse de Swierzy'nin kimi zaman üç hafta boyunca bir afiş üzerinde çalıştığı bilinmektedir.

“Çok çalışırım. Kâğıt ve boya ile iyi anlaşıyorum. Çalışmalarım hep yeni biçimler kazandırmayı deniyorum çünkü afişler aynı şeyin tekrarı olamaz. Sürprizli ve mükemmel bir şekilde görünür olmalıdırlar.”¹⁰⁵



Şekil 3.22 Waldemar Swierzy
Othello, 1956¹⁰⁶



Şekil 3.23 Waldemar Swierzy
Jimi Hendrix, Ofset, 1974¹⁰⁷

¹⁰⁵ MROWCZYK, Jacek (2015) *Polish Designers of the 20th Century*, Adam Mickiewicz Institute, Varşova, s.254

¹⁰⁶ *100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow* (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.72

¹⁰⁷ https://www.poster.pl/poster/swierzy_jimy_hendrix

3.1.9 - Franciszek Starowieyski (1930 – 2009)

1960'lı yıllarda, afişlerde kolajdan sonra temelleri metafizik ve gerçeküstücülüğe dayanan, karakterleri çok daha karamsar bir biçimde resmeden bir eğilim görülmüştür. Bu yeni metafizik yönelimi çalışmalarında görebileceğimiz en önemli tasarımcılardan birisi Franciszek Starowieyski'dir. Varşova Tiyatrosu için yapmış olduğu 'Harikalar Sirki' afişinde (Bkz. Şekil 3.23), el sıkışan iki çemberi birbirine bağlayan yılan figürü, karamsar renk kullanımı ve kompozisyon arayışı gelecek olan yeni biçimlerin habercisi olmuştur.

“Her afişim için sıkı ve uzun süreler çalışırım ve bu benim neredeyse tüm işlerimi kârsız hale getirir. Afişlerim bittiklerinde arkalarında yüzlerce tasarım eskizi kalır. Bu biraz benim kararsızlığımdan kaynaklansa da aslında çoğunlukla ilk bakışta izleyiciyi içine çekmesini istediğim esrarengiz görüntüyü yakalamanın zorluğundandır.”¹⁰⁸



Şekil 3.24 Franciszek Starowieyski
The Circus of Wonders, Miguel de Cervantes,
Ofset, 1965¹⁰⁹



Şekil 3.25 Franciszek Starowieyski
The Love and A Slight Ache, Harold Pinter,
Ofset, 1970¹¹⁰

¹⁰⁸ Franciszek Starowieyski, *Plakaty Retrospektywa* (2003) Museum of Warmia and Mazury, Olsztyn

¹⁰⁹ MEGGS, Philip B. (1998) *A History of Graphic Design*, John Wiley & Sons Inc., USA, s.392

¹¹⁰ SHUBERT, Zdzislaw (2012) *The Poster Must Sing!*, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznan, s.123

3.2 Varşova Afiş Bienali

1950'lerin sonunda, tasarımcılar arasında deneyimlerini paylaşabilecekleri ve Polonya afiş sanatının çeşitliliğini gösterebilecekleri bir platform organize etme fikri doğmuştur. Jozef Mroszczak'ın bağlantıları sayesinde bu fikir hayata geçmiş ve Uluslararası Varşova Afiş Bienali'nin ilki 13 Haziran 1966 yılında Zacheta Gallery'de açılmıştır. Bu etkinlik, dünya çapında tasarımcıların Polonya'da buluşması ve afiş kültürünün görsel iletişim alanı içerisindeki yerinin yeniden belirlenmesi anlamına gelmiştir.



Şekil 3.26 Wojciech Zamecznik
I. Uluslararası Varşova Afiş Bienali, Afiş
(97x67cm), Mektup Kâğıdı ve Zarf ,1966¹¹¹



Şekil 3.27 Igor Kubik, Mateusz Machalski, Ania
Wieluńska
26. Uluslararası Varşova Afiş Bienali, 2018¹¹²

I. Varşova Afiş Bienali'nin logosu, afişi, mektup kâğıdı ve zarfı Wojciech Zamecznik tarafından tasarlanmıştır. Zamecznik'in tasarımı, II. Afiş Bienali'nden itibaren beraber çalışılan tasarımcılar tarafından uyarlanarak günümüze dek taşınmıştır.

¹¹¹ROJEK – PUCHALA Karolina, SZEWCZYK Agnieszka (2018) Wojciech Zamecznik – Total Design Fundacja Archeologia Fotografii, Varşova s.169

¹¹²<http://warsawposterbiennale.com/about/> (Mart 2019'da erişildi.)

1994 yılında 14.sü düzenlenen Varşova Afiş Bienali'ne o yıldan itibaren Wilanow Afiş Müzesi ev sahipliği yapmakta ve geniş koleksiyonuyla etkinlik sergilerine hizmet etmektedir.¹¹³

Varşova Afiş Bienali ilk yılından itibaren grafik tasarımcıların, eleştirmenlerin ve koleksiyonerlerin dikkatini çeken küresel ölçekte önemli bir tasarım etkinliği olmuştur. Bienal; üyelerinin, jürinin, ödül kazanan tasarımcıların ve sponsorlarının desteğiyle pek çok farklı tarzı, tasarım eğilimi ve bilgiyi paylaşmayı sürdürmektedir. Bienalin ana amaçlarından birisi olan; tasarım problemlerini tartışılması, afiş özelinde bilgi ve fikir alışverişi yapılması doğrultusunda oluşturulan forum geleneği de bugün hala devam etmektedir.

Günümüzde afiş bienali Varşova Güzel Sanatlar Akademisi ve Uygulamalı Grafik Tasarımcılar Birliği (STGU) ortaklığıyla düzenlenmektedir.

¹¹³ 25th International Poster Biennale in Warsaw - The Poster Remediated (2016), Varşova, s. Arka Kapak İçi

3.3 Varşova - Wilanow Afiş Müzesi

1953 yılında II. Dünya Savaşı'ndan geriye kalan yaklaşık 500 afiş Varşova Ulusaş Müzesi'nde tutulmaktadır. Afişlerle yakından ilgilenen ve Ulusal Müze'de çalışan Janina Fijalkowska 1965 yılında müzenin bünyesinde bir 'Afiş Departmanı' kurulmasına öncülük etmiştir. Bir yıl sonra bu departman 1.Afiş Bienali ile eş zamanlı 'From Young Poland to Our Times' adlı ilk retrospektif afiş sergisini düzenlemiştir. Bu serginin ve koleksiyonun uluslararası başarısının getirdiği olumlu tanıtım sayesinde 1967 yılında afiş koleksiyonu; enstitüler, sanatçılar ve koleksiyonerlerin de katkılarıyla 13.000'e ulaşmıştır. 4 Haziran 1968 de ise 2. Uluslararası Afiş Bienali'nde dünyanın ilk afiş müzesi olma özelliğini taşıyan müzenin açılışı yapılmıştır.¹¹⁴ (PARSZEWSKA, 2008, s.12)



Şekil 3.28 Wilanow Afiş Müzesi Açılışı, Janina Fijalkowska ve Tasarımcılar, 1968¹¹⁵

Janina Fijalkowska yalnızca müzenin kurulmasına öncülük etmemiş afiş koleksiyonerliğini popüler hale getirmek için de çaba sarf etmiş, uzun yıllar müzenin küratörlüğünü yapmış, girişimci ruhu ile yurtiçi ve yurtdışından pek çok tasarımcıyla iş birliği yaparak her zaman müzenin koleksiyonunu büyütme çalışmıştır.

¹¹⁴ KURPIK, Maria – SZYDŁOWSKA, Karolina (2008) Posters from the Poster Museum at Wilanow Collection, National Museum in Warsaw, Varşova

¹¹⁵ <http://www.postermuseum.pl/en/about/>

“Müzenin küratörü Janina Fijalkowska, gelecekteki görevlerini; ‘Afiş yoluyla düşünmeyi anlatan sergi organizasyonları yapmak.’ olarak açıklamıştı. Müzenin annesi olarak da bilinen Fijalkowska; Mroszczak, Tomazewski ve bu fikri destekleyen grafik tasarımcılarla beraber gücü ve inadı ile sadece bienali mümkün kılmadı aynı zamanda ilk afiş müzesini de kurdular. Müze, günümüzde hala bu alandaki en iyi ve prestijli müze olarak kabul ediliyor.”¹¹⁶

Günümüzde de Varşova Ulusal Müzesi’nin bünyesinde olan Wilanow Afiş Müzesi’nde her yıl yaklaşık 10 afiş sergisi düzenlenmekte, bu sayıdan daha fazla sergi için de koleksiyonda yer alan afişler ödünç verilmektedir. Koleksiyonda Polonyalı sanatçıların eserlerinin yanında; Jules Cheret, Henri Toulouse-Lautrec, Eugene Grasset, Alfons Maria Mucha gibi sanatçıların afişleri de bulunmaktadır.



Şekil 3.29 Wilanow Afiş Müzesi, 2019¹¹⁷

¹¹⁶ LATAŁO, Marcin (2010) Druga Strona Plakatu / Behind the Poster, Studio Filmowe Kalejdoskop, Belgesel, <https://vimeo.com/50977573> (Aralık 2018’de erişildi.)

¹¹⁷ Fotoğraf Nisan 2019 tarihinde çekilmiştir.

Küratörlüğünü Mariusz Knorowski'nin yaptığı müze; bünyesinde yalnızca afişler değil, tasarım eskizleri, deneme baskıları, sanatçı biyografilerine dair dokümanlar ve teknik açıklamaları içeren belgeleri de barındırmaktadır. Müze tüm bu belgeleri korumak, saklamak, bu koleksiyonla yurtiçi ve yurtdışında çeşitli sergiler yapmak misyonu ile inşa edilmiştir, koleksiyon ziyaretçilere açık değildir.



4. BÖLÜM: 1980 - 1989 SOLIDARNOSC / DAYANIŞMA DÖNEMİ

“Bir ticaret sendikası ve bağımsız bir toplumsal hareket olan ‘Dayanışma’ (Lehçe'de Solidarnosc), Polonya'nın her yerine yayılan toplu grevlerin sonunda, Ağustos 1980'de doğmuştur.”¹¹⁸ Hareketin merkezi Gdansk'da yer alan Lenin Tersaneleri'dir.

1978'de Kardinal Karol Wojtya Papa seçilmiş ve II. John Paul ismini almıştır. 1979'da Papa'nın Polonya'yı ziyareti sırasında ülkede yaptığı ayin ve konuşmalara milyonlarca kişi katılmış, toplumun din etrafında bile olsa birlik içerisinde olması Polonya halkına umut ve güç vermiştir. Bu güç Solidarnosc hareketinin fitini ateşlemiş, Leh toplumu artık komünist rejime itaat etmeyeceğini göstermek istemiştir.

“Bağımsız Özerk İşçi Sendikası "Dayanışma" 1980 yazında öyle hızlı genişlemiştir ki, birkaç hafta içinde, 35 milyonluk ülkede 10 milyon çalışan insan sendika üyesi olmuştur.”¹¹⁹

Başlarda bir felsefesi, ön hazırlığı ve örgüt özelliği olmayan bu hareket daha sonra akademisyenlerin, muhaliflerin, sanatçıların desteğini alarak 1981 yılında organize ve danışmanların da fikirleriyle yürütülen bir harekete dönüşmüştür. İlk başta ülkede temel ihtiyaçlara ulaşamaması, daha iyi maaş beklentisi gibi basit istekleri olan işçilerden çıkan grev, zamanla eşitlik ve sosyal reform, insan haklarına saygı duyulmasını isteyen halkı da etrafında toplamıştır.

¹¹⁸ https://ankara.ms.gov.pl/tr/ikili_isbirligi/polonyann_ds_siyaseti/dayansma/

¹¹⁹ A.g.k.

Ayrıca işçilerin talepleri arasında; afişleri de etkileyen sansür kurallarının yasal olarak belirlenmesi, siyasi suçluların serbest bırakılması, sendikaların kitle iletişim araçlarına kolay ulaşımı gibi maddeler de olması, grevin ideolojik boyutunu ortaya koymaktadır. Solidarnosc'un doğması ve 1989 yılında savaş sonrası ilk demokratik seçimin yapılması arasında geçen 9 yıllık süre, Polonya'nın politik değişiminin yaşandığı çok çalkantılı ve zor bir dönemdir. Bu zor dönem; sanat, kültür ve tasarım alanlarını da kapsayan bir çöküş ve kapitalizme doğru yeniden doğuş devri olarak betimlenebilir.

13 Aralık 1981'de devlet Solidarnosc hareketine son vermek amacıyla sıkı yönetim ilan etmiştir. (1981-1983) Sıkı yönetimi protesto etmek isteyen pek çok işyerinin greve gitmesi otoriteyi iyice kızdırmış ve tüm grevlere şiddet kullanılarak son verilmiştir. Solidarnosc üyeleri bu süreç içerisinde soğukkanlılıklarını korumuş, şiddet yanlısı olmadıklarını, direnişlerinin barış ve özgürlük amacı taşıdığını anlatmaya çalışmışlardır. Direnişin lideri Lech Walesa'ya 1983 yılında Nobel ödülü verilmiş olması da bu ideolojinin kendi içerisinde sağlamasını yapmıştır.

1988'de yeniden başlayan grevlerin ardından göreve gelen yeni hükümet demokratikleşme ve ekonomiyi iyileştirme, muhaliflerle uzlaşma adımları atmış ve bunun sonucunda Solidarnosc hareketi yasal statü kazanmıştır. Polonya'da 1989 yılında ilk demokratik seçimler yapılmıştır. Senatoda büyük çoğunluk elde eden Solidarnosc üyeleri (100 sandalyeden 99'u Solidarnosc üyelerine aittir), ilk defa komünist olmayan bir hükümeti göreve getirmiş, Sovyet Bloku'nun yapısındaki totaliter yapıda büyük bir yara açmışlardır. 1990 yılında yapılan seçimlerde ise Solidarnosc/Dayanışma hareketinin lideri Lech Walesa Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Polonya'nın gösterdiği cesaret diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine de ilham vermiş, demokratik rejimlerin kurulması adına yeni bir sayfa açmıştır.

4.1 Solidarnosc / Dayanışma Afişleri

Bu dönemde yapılan afişler; işçi grevlerine ideolojik olarak destek olmayı ve zorlu sıkıyönetim döneminde insanları umutlandırmayı hedefleyen profesyonel ve amatör tasarımcılar tarafından yapılmıştır. Yapıldıkları dönemin zorlu siyasi koşulları nedeniyle birçoğu anonim olarak basılan afişler, 1989 yılında Solidarnosc / Dayanışma döneminin sona ermesiyle tasarımcılar tarafından sahiplenilmiş ve imzalanmıştır.



Şekil 4.1 Jerzy Janiszewski
Solidarity Logo, 1980, Poland¹²⁰

Solidarnosc'un Jerzy Janiszewski tarafından tasarlanan logosu, hareketin en çok tanınan görsel silahı ve Polonya'nın kültür işaretlerinden birisi haline gelmiştir. Janiszewski'nin 1980 yılı Ağustos ayında tasarladığı logosu, tasarımı üzerinden bir ay geçmeden tüm Polonya'ya yayılmış, işçiler kıyafetleri üzerine bastırarak bu sembolü benimsemiş ve logonun kullanıldığı pek çok afiş ve el ilanı yapılmıştır. 'N' harfinden çıkan Polonya Bayrağı ve kırmızı-beyaz renkleri ile dikkat çeken logo, düzensiz bir el yazısı ve fırça çizgileri kullanılarak tasarlanmıştır.

¹²⁰ MEGGS, Philip B. (1998) A History of Graphic Design, John Wiley & Sons Inc., USA, s.393

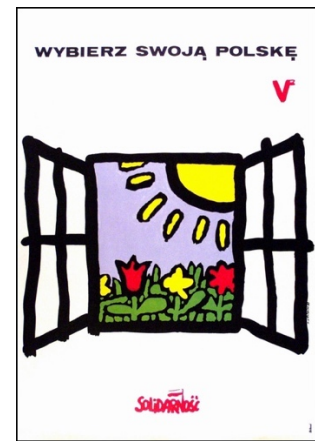
Solidarnosc/Dayanışma afişlerini tarihlerine göre üç ayrı kısımda incelemek mümkündür. İlki; Ağustos 1980'den Aralık 1981'e kadar olan sürede Polonya'da politik ve ekonomik değişime yol açacak umutlu bir atmosfer yaratılmasına katkıda bulunmak isteyen tasarımcıların kendi istekleri ile yaptıkları afişler.

İkincisi; Aralık 1981'den 1988'in sonuna kadar; çoğunlukla yeraltı yurtsever teşkilatlar tarafından gizlice yayınlanan baskı sayısı düşük ve baskı kalitesi iyi olmayan küçük ebatlı afişler. Bu dönemde kullanılan ve ortak mirası temsil eden güçlü imgeler; bayrak, haç, yumruk, kan, kalabalık gibi kavramların görselleridir.

Üçüncüsü ise Orta ve Doğu Avrupa'da siyasi dönüşümle ve komünizme karşı kazanılan zaferi kutlayan afişlerdir. Bu afişlerde kullanılan görsel dil daha aydınlık, renkli ve umutludur. ¹²¹ (Serwatowski, 2005)



Şekil 4.2 Ewa Baluk Zaborowska
Solidarnosc, Elections, 1989¹²²



Şekil 4.3 Stryjecki Maurycy
Solidarnosc, Polonya'ını Seç, 1989¹²³

¹²¹ <https://culture.pl/en/event/posters-exhibition-images-of-solidarity-solid-art>

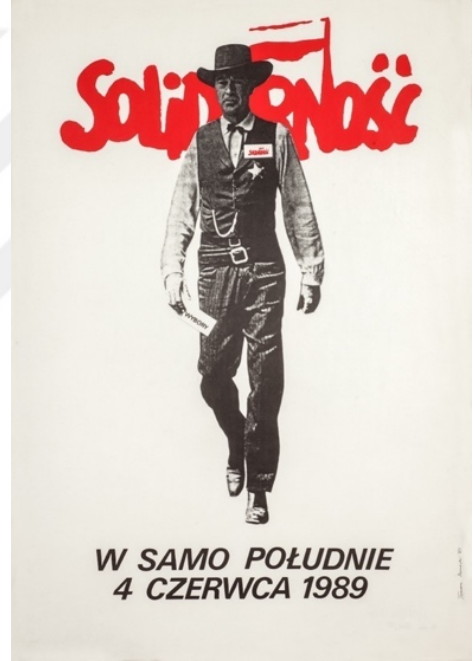
¹²² https://www.poster.pl/poster/baluk_zaborowska_ewa_solidarnosc_bybory_89/pl

¹²³ https://www.poster.pl/poster/stryjecki_m_solidarnosc_wybiez/pl

Solidarnosc'un en unutulmaz afişlerinden birisi Tomasz Sarnecki'nin tasarlamış olduğu 'High Noon – 4th June 1989' adlı çalışmasıdır. 4 Haziran 1989 yılında yapılacak olan seçimlerle illegal hükümetin adalete teslim edileceği görüşünü taşıyan bu afişte; Gary Cooper'ın 1952 yılında oynadığı High Noon filminde, elinde tuttuğu silah yerine bir oy kâğıdı yerleştirilmiş, metaforik olarak yakında her şeyin oylama yöntemiyle değişeceği mesajı verilmek istenmiştir.



Şekil 4.4 Gary Cooper in High Noon, 1952¹²⁴



Şekil 4.5 Tomasz Sarnecki
High Noon 4 June 1989, Solidarity
İçin Seçim Afişi, 1989¹²⁵

Timmers'a göre; bir kovboy filmi figüründen yola çıkılarak yapılmış bu afiş aynı zamanda o dönemde pek çok Polonyalı'nın Batı'ya gitme isteğine de gönderme yapmaktadır, kullanılan figürün sıradan bir kovboy yerine bir film yıldızı olması da bu görüşü güçlendirmektedir. Parti propagandası ya da direkt olarak bir ideolojiye gönderme yapmamasına rağmen bu çalışma alt metinleriyle kesinlikle bir politik afiştir. (Timmers, 1998, s.134)¹²⁶

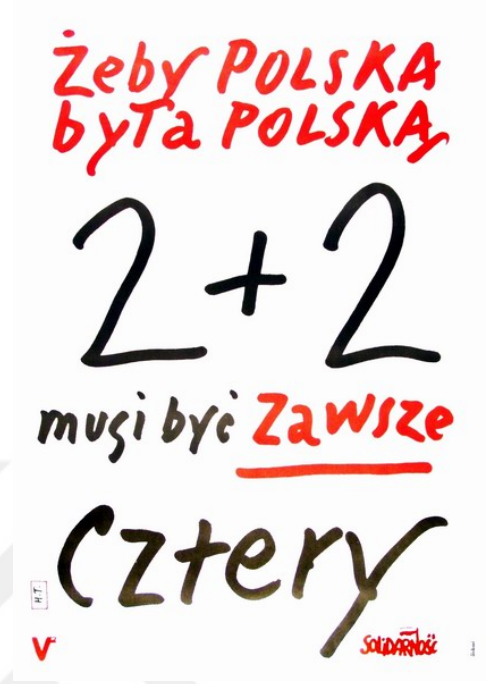
¹²⁴ <https://www.vanityfair.com/hollywood/2017/02/high-noons-secret-backstory>

¹²⁵ TIMMERS, Margaret (1998) *The Power of The Poster*, V&A Publications, Londra, s.133

¹²⁶ A.g.k. - s.134



Şekil 4.6 Piotr Mlodozieniec
Solidarnosc 1980 - 1990, 1990, Poland ¹²⁷



Şekil 4.7 Henryk Tomaszewski
2+2 İzin Verin Polonya Polonya Olsun, 1989¹²⁸

Dayanışma hareketinin barışçıl yaklaşımı afişlere de yansımıştır; direkt olarak şiddet vurgusu yapmayan afişler, bu kez de idealler ve değerlere dikkat çekmek için bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Dayanışma Hareketi için yapılan afişler; 1980 yılında başlayıp 1989 yılına kadar devam etmiş, tasarımcılar açısından yeni bir ifade aracı olarak kabul görmüşlerdir. Dayanışmaya afiş tasarımlarıyla Henryk Tomaszewski, Marcin Mrozcak, Piotr Mlodozieniec, Lech Majewski, Czesław Bielecki gibi tasarımcılar destek vermişlerdir.

Bu dönemde yaşanan bir diğer önemli sanat olgusu ise; 1981'de yaşanan Alman sanatçı Joseph Beuys'un 'Polentransport' adlı çalışmasıdır. Beuys bir karavanla Polonya'ya gelmiş ve üretiminin 30. yılını belgeleyen kişisel arşivlerini (basılı materyaller, afişler, fotoğraflar, çizimler, baskılar ve objeler) tahta bir sandık

¹²⁷ AULICH, James – SYLVESTROVA, Marta (1999) Political Posters in Central and Eastern Europe 1945 – 95, Manchester University Press, USA, s.11

¹²⁸ SZEWCZYK, Agnieszki (2014) Henryk Tomaszewski, Bosz, Varşova, s.237

içerisinde Lódź şehrinde bulunan Sanat Müzesi'ne bağışlamıştır. Polentransport, özgür yaratıcılığın ve eylemin bir sembolü olarak değişimi teşvik etmeyi amaçlamıştır. Beuys'un eylemi uluslararası tasarım arenasında yankı bulmuş; hareketi desteklemek adına Avrupa ve Amerika'dan da pek çok afiş Polonya'ya gönderilmiştir.¹²⁹

Polonya'lı afiş araştırmacıları, Dayanışma Hareketi'nin sıcak ve hızlı değişen atmosferinde afişlerin kaydının yeterince iyi tutulamadığı ve bu dönem için günümüze ulaşımdan çok daha fazla afiş tasarlandığını düşünmektedir. Kâğıt ve mürekkep yoksunluğu nedeniyle bulunabilen malzemelerle en kısa sürede tasarlanan afişler şehir duvarlarına asılmış, bazen kötü hava şartları bazen de bilinçli sabotajlar nedeniyle çabucak tüketilmişlerdir.

¹²⁹ <https://emmamuseum.fi/en/exhibitions/joseph-beuys-outside-the-box/>

5. BÖLÜM: ÖNEMLİ İSİMLER

Bu bölümde yer alan tasarımcı ve koleksiyonerler listesi; kullanılan kaynaklarda önemi vurgulanmış kişiler arasından yapılmış olan, kronolojik olarak sıralanmış küçük bir seçkidir ve bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara referans sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Bu listeye Polonya Afiş Ekolü'ne katkı sağlamış onlarca farklı ismi dahil etmek ve listeyi uzatmak mümkündür.

5.1 Tasarımcılar

Teodor Axentowicz (1859 -1938)	Edmund Bartłomiejczyk (1885 - 1950)
Włodzimierz Tetmajer (1861 – 1923)	Bogdan Bartłomiej (1887 - 1945)
Stanislaw Debicki (1866 - 1924)	Zygmunt Kaminski (1888 - 1969)
Józef Mehoffer (1869 - 1946)	Zofia Stryjenska (1891 - 1976)
Stanislaw Wyspianski (1869 - 1907)	Stefan Norblin (1892 - 1952)
Wojciech Weiss (1875 - 1950)	Henryk Berlewi (1894 – 1967)
Karol Jozef Frycz (1877 - 1963)	Tadeusz Gronowski (1894 - 1990)
Henryk Uziemblo (1879 - 1949)	Zygmunt Nirnstein (1894 - 1969)
Kazimierz Sichulski (1879 - 1942)	Zygmunt Glinicki (1898 - 1940)

E. Ernest Kosmowski (1900 - 1985)	Olga Siemaszkowa (1911 - 2000)
Jan Mucharski (1900 - 1981)	Wojciech Meyer (1913-1989)
Jerzy Him (1900 - 1982)	Henryk Tomaszewski (1914 - 2005)
Stefan Osiecki (1902 - 1977)	Jerzy Staniszkis (1914 - 2009)
Aleksander Soltan (1903 - 1994)	Tadeusz Trepkowski (1914 - 1954)
K. Maria Sopocko (1903 - 1992)	Włodzimierz Zakrzewski (1916 - 1992)
B. Wojciech Linke (1906 - 1962)	Anna Huskowska (1922 - 1989)
W. Zbigniew Langner (1906 - 1985)	Wiktor Gorka (1922 – 2004)
Jan Lewitt (1907 - 1991)	Wojciech Fangor (1922 – 2015)
Jerzy W. Skolimowski (1907 - 1985)	Henryk Jerzy Chmielewski (1923 - ...)
Eryk Lipinski (1908 - 1991)	Julian Palka (1923 - 2002)
Jerzy J. Alchimowicz (1908 - 1945)	Walerian Borowczyk (1923 - 2006)
Jerzy Srokowski (1910 - 1975)	Wojciech Zamecznik (1923 - 1967)
Jozef Mroszczak (1910 - 1975)	Hubert Hilscher (1924 - 1999)
Witold Chmielewski (1910 - 1985)	Maciej Urbaniec (1925 – 2004)
Witold Chomicz (1910-1984)	Witold Janowski (1926 - 2006)
Bohdan Bocianowski (1911 - 1983)	Jan Lenica (1928 - 2001)

Jan Mlodozieniec (1929 - 2000)	Jerzy Czerniawski (1947 - ...)
Teresa Byszewska-Lenica (1929 - 2018)	Lech Majewski (1947 - ...)
Franciszek Starowieyski (1930 - 2009)	Andrzej Klimowski (1949 - ...)
Roman Cieslewicz (1930 - 1996)	Stasys Eidrigevicius (1949 - ...)
Waldemar Swierzy (1931 - 2013)	Wladyslaw Pluta (1949 - ...)
Andrzej Krajewski (1933 - 2018)	Marcin Mroszczak (1950 - ...)
Roslaw Szaybo (1933 - ...)	Lex Drewinski (1951 - ...)
Stanislaw Zagorski (1933 - ...)	Roman Kalarus (1951 - ...)
Bronislaw Zelek (1935 - 2018)	Andrzej Pagowski (1953 - ...)
Leszek Holdanowicz (1937 - ...)	Piotr Mlodozieniec (1953 - ...)
Maria (Mucha) Ihnatowicz (1937 - ...)	Piotr Mlodozieniec (1956 - ...)
Marek Freudenreich (1939 - ...)	Zygmunt Januszewski (1956 - 2013)
Jakub Erol (1941 - 2018)	Miroslaw Adamczyk (1964 - ...)
Mieczyslaw Gorowski (1941 - 2011)	Ryszard Kajzer (1973 - ...)
Mieczyslaw Wasilewski (1942 - ...)	Marcin Wladyka (1975 - ...)
Rafal Olbinski (1943 - ...)	Monika Zawadzki (1977 - ...)

5.2 Koleksiyonerler

Janina Fijalkowska (1929 - 2000)

Krzysztof Dydo (1945 - ...)

Zdzisław Schubert (...)



6. BÖLÜM: SONUÇ

Tasarım disiplinlerinin içinde afiş tasarımının önemli bir yeri vardır. Afiş üretimi; grafik tasarım bağlamı içerisinde, endüstri toplumundaki üretim ilişkilerinin varlığı ve gelişmesi ile doğrudan ilişkilidir. Geçmişte yalnızca sokaklara asılan, kamusal alanlara bırakılan ya da afiş kulelerini süsleyen duyuru metinleri olan afişler; bugün ilgi merkezinde, üzerine odaklanıp analiz etmeye çalıştığımız, eski zamanları zihinlerimizde yeniden inşa eden, istemsiz bir şekilde olaylara katılan, onları kaydeden, bağlı buldukları kültüre ayna tutan tasarım nesnelere haline gelmişlerdir.

“Afiş bir eserdir. Belirli fikirleri, değerleri, bilgiyi iletmek için bir göz aracılığıyla kasıtlı olarak yapılır. Gelecek etkinliklerin habercisi veya sadece reklam amacı taşıyan bir araç olabilir. Bu, afişin görsel iletişim alanındaki pragmatizmini oluşturur. ...Sanatsal yöntem bu iletişim biçiminin verimliliğini belirler, sanatsal ifade ise afişin coğrafya, zaman ve kültürün sınırlarını aşmasına izin verir. Şöyle diyebiliriz: afiş her yerde ve her zaman evdedir!”(Knorowski, 1993)¹³⁰

Polonya afişleri II. Dünya Savaşı bittikten sonra, hükümetin afiş sanatını ana ifade ve iletişim biçimi olarak görmesi sonucunda tüm olumsuzluklara rağmen gelişmiş ve ilerlemiştir. Eryk Lipinski, Jozef Mroszczak, Henryk Tomaszewski, Wojciech Zamecznik, Jan Lenica, Wojciech Fangor, Jan Mlodozieniec, Roman Cieslewicz, Waldemar Swierzy, Franciszek Starowieyski gibi tasarımcıların önemli katkılarıyla gelişen bu ekolün bakış açısıyla afişler, ürünlerden çok fikir alışverişine yardımcı olan yaratıcı ifadeler olmuşlardır.

¹³⁰ 100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova, s.144

Siyasal değişikliklere rağmen, güçlü tasarım eğitimi ve çalışkan tasarımcılar ile desteklenen bu mükemmellik geleneği, Polonya'da sürdürülebilir bir afiş sanatı yaratmıştır. Ressamlar, mimarlar ve grafik tasarımcıların farklı bakış açıları ve tekniklerinin bir araya gelmesiyle çok renkli, katmanlı ve çeşitli bir hal alan Polonya Afişleri için tek tip bir tasarım yaklaşımından bahsedilemez. Ayrıca bu dönemin aktörleri yalnızca afiş yapmakla kalmamış; logo tasarımı, kitap ve dergi tasarımları, sahne tasarımları ve akademisyenlik de yaparak günümüze çok zengin bir tasarım mirası bırakmışlardır. Polonyalı tasarımcı ve araştırmacıların; 1950'lerden itibaren arşiv ve koleksiyonerlik kavramlarının önemini anlamış olmaları, bir bienal ve afiş müzesi kurmaları, kitaplar, kataloglar ve araştırmalar yapmaları sayesinde bu miras sistemli bir şekilde bugüne kadar taşınabilmiştir.

Bu araştırma yapılırken afiş tasarımı özelinde, 1945-1989 yıllarını kapsayan genel bir değerlendirme yapmak hedeflenilmiş olsa da görülmüştür ki; erken dönem afişler, mimarların yaptığı afişler, turizm afişleri, fuar afişleri, reklam afişleri, propaganda afişleri, film afişleri, opera ve tiyatro afişleri, sirk afişleri, caz afişleri, dayanışma afişleri ve hatta bu afişleri yapan tasarımcıların her biri ayrı birer araştırma konusu olabilecek derinliktedir. Henüz söylenilmemiş pek çok söze sahip olan bu alanda farklı tasarım okumaları yapmak mümkündür.

1917 yılına kadar Varşova Güzel Sanatlar Akademisi'ne kadın öğrencilerin kabul edilmemesi nedeniyle oldukça maskülen görünen bu ekole; Film Polski'den Hanna Tomaszewska, Film Kiralama Ajansı CWF'den Anna Prawinowa, Afiş Müzesi'nden Janina Fijalkowska, erkek kılığında Varşova Güzel Sanatlar Akademisi'ne kayıt olmayı başaran Zofia Stryjenska ve günümüzde afişlerin tarihi ve kitaplaştırılması ile ilgili değerli çalışmalar yapan Prof. Dorota Folga Januszewska gibi kadınların çabalarını ve katkılarını göz ardı etmek mümkün değildir.

Günümüzde “afiş” güncel tasarım disiplini içinde kalarak, “çağdaş” üretim olmayı sürdürmekte, hem tasarım hem de sanatsal bağlamda yeni söz alanları açarak yerini ve önemini korumaktadır. Polonya’da ise afişler koleksiyon nesnelere olarak kabul görmeye, afiş galerilerinde ve müzelerde sergilenmeye devam etmektedir. Form olarak çok büyük ya da küçük boyutlu afişler, etkileşimli afişler, 3 boyutlu afişler ya da sadece bir adet basılan sanat nesnesi olarak nitelendirilebileceğimiz afiş türleri Polonya’da da karşımıza çıkmaktadır. 2018 yılında 26.sı düzenlenmiş olan ve başladığı günden bu yana saygınlığını koruyan Varşova Afiş Bienali; Polonyalı tasarımcıların uluslararası ilişkilerini güçlendirmeye, tasarım alanıyla ilgili bilgilerini genişletmeye ve iyi tasarımı ödüllendirmeye devam etmektedir. Varşova Wilanow Afiş Müzesi ise hem bu köklü geleneğin bilgi ve belgelerine sahip çıkmakta hem de Polonya afişlerinin ulusal ve uluslararası tanıtımını yapmaktadır. Polonyalı çağdaş afiş tasarımcıları; Lech Majewski, Mirosław Adamczyk, Ryszard Kajzer, Joanna Gorska, Jerzy Skakun gibi tasarımcıların çalışmalarıyla Polonya Afişleri gelişimini sürdürmektedir.

EKLER

EK 1: Prof. Dorota Folga-Januszewska Röportajı

29 Nisan 2019 tarihinde Varşova Güzel Sanatlar Akademisi'nde; “The Art of Polish Poster, Ah! Film Posters in Poland, Józef Mroszczak - Posters, Henryk Tomaszewski - Posters, Wojciech Fangor - Posters, Polish Museums” gibi kitapların yazarı ve akademisyen Prof. Dorota Folga - Januszewska ile bir görüşme gerçekleştirilmiş, bu görüşmeden sonra yapılan yazılı röportaja bu bölümde yer verilmiştir.

Polonya Afişleri'nin başlangıç noktası olarak hangi tarihi kabul etmeliyiz?

Bu soruya yanıt vermek zor. Vasa hanedanlığı döneminde (17. yy'ın birinci yarısında) grafik yaklaşımla yapılan tiyatro afişleri olduğunu biliyoruz. 18. yy'da siyasi olaylar, opera gösterileri ve tiyatro gösterimleriyle ilgili yapılmış olan afişlerin (bunlardan bazıları Krakow'daki Jagiellon Üniversitesi'nde bulunmaktadır), 19. yy'da ise pek çok iyi afişin yapılmış olduğunu görüyoruz. Afişin çağdaş biçimini, hızlı algılanan önemli bir imgenin metinle birleşimi olarak 17. yy'daki grafiklerin gelişimiyle birleştirilebileceğimizi düşünüyorum. Jan Wdowiszewski'nin 1898'de sanatsal afişlerle ilgili olarak 19. yy'ın sonu itibarıyla artık “her şeyin” yapılmış olduğuna inandığını ve bu yüzden bir afiş müzesinin açılması önerisini ortaya attığını anımsatmakta yarar var. Ayrıca Wdowiszewski Krakow Teknoloji ve Endüstri müdürü olarak ilginç bir afiş koleksiyonu da oluşturdu, bu koleksiyon şu anda Krakow Güzel Sanatlar Akademisi Kütüphanesi'ndedir.

Sansür kurumu hangi yıllar arasında aktif olarak görev yapmış, afişleri nasıl etkilemiştir?

Bilindiği üzere sansür, matbaanın 16. yy'da yaygınlaşmaya başlamasıyla ortaya çıktı. Avrupa'da reform ve dini çatışmaların yaşandığı 16-17. yy arasındaki dönem, sansürün yoğun müdahalesine maruz kalınan bir dönemdi. Polonya'nın işgal altında kaldığı dönemde (18. yy'ın sonundan 1918 yılına kadar) sansür (özellikle Rusya ve Prusya işgali altındaki bölgelerde) çok katıydı, bu durum afişlerin içeriğinin oluşturulma biçimini kuşkusuz çok etkiledi. 19. yy'da Avusturya işgali altındaki bölgelerde ise daha fazla hoşgörü hakimdi, bu yüzden olsa gerek Galiçya'da muazzam bir matbaa ve afiş gelişimi görüldü. 1940'lı yıllardan bu yana Krakow ve Lviv'de faaliyet gösteren ünlü litografi atölyeleri ve matbaalar ortaya çıktı. 20. yy'da her iki savaşta da sansür girişimleri görüldü. Nazi işgali altındayken sansür çok şiddetli bir şekilde işletildi (1939-1945), ancak sanatçı ve kültür oluşturucularının belleğinde en çok Sovyet kurumlarından kaynaklanan sansür sistemi iz bıraktı. Polonya'daki baskı özellikle 1948-1955 yılları arasında olmakla beraber, 1989'a kadar hâlâ sosyalizmin öğretileriyle ilişkili olarak kendini hissettirdi. Bununla beraber sansürün günümüzde olmadığını söylemek de zor. Günümüzde ideolojik, ahlaki ve dini çatışmalar, sanatsal tercihlerin özgürlüğü üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaya devam ediyor.

Tasarımcılar Polonya dışında en çok kimlerden etkilenmişlerdir?

Farklı dönemlerde, farklı kültürlerin etki dalgalarına ve esinlenmelere rastlamak mümkündür. Örneğin, 19. yy'ın sonu ve 20. yy'ın başlarında, Polonya afiş tasarımcılığında Japon motifleri çok popülerdi, Fransız etkileri de hâlâ kendini gösteriyordu, zamanla Kuzey Amerika'dan da çok çeşitli eğilimler belirdi. 20. yy'da Polonyalı afiş tasarımcıları da dünyadaki birçok merkezde etkinliklerde bulundular. 1920'li ve 1930'lu yıllarda Varşova Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde geliştirilen ünlü grafik tasarım okulu, ileriki yıllarda

Fransa, İngiltere ve Amerika gibi ülkelere gidip oralarda tasarım çalışmalarını yapacak olan sanatçıları bünyesinden çıkardı. 20. yy'ın ikinci yarısında artık karşılıklı değişim oldukça canlanmıştı. Varşova'daki Uluslararası Afiş Bienali'nin (1968'den itibaren) bu etkileşimleri alışkanlığa dönüştürdüğünü söyleyebiliriz.

Polonya Afişleri söz konusu olduğunda bu isimler olmasaydı gerçekleşemezdi dediğiniz tasarımcılar kimlerdir? Yeterince değer görmediğini düşündüğünüz, gizli kalmış tasarımcılar var mı?

Polonya afişleri hakkındaki kitabımda (The Art of Polish Poster), önemli saydığım yaklaşık 300 sanatçının adı var. Karol Frycz, Stanisław Wyspiański, Kazimierz Sichulski, Tadeusz Gronowski, Zofia Stryjeńska, Polonyalı Formistler (örn. Zbigniew Pronaszko, Stanisław Ignacy Witkiewicz, Tytus Czyżewski), Henry Berlewi, Stefan Norblin, Tadeusz Trepcowski, Józef Mroszczak, Wojciech Fangor, Wojciech Zamecznik ve tabii Henryk Tomaszewski'nin de özel bir rol oynadığını düşünüyorum. Biraz unutulmuş olanları da söylemeye kalksam, burada onlarca kişinin adını saymam gerekir. Bu yüzden onların adlarını yaşatmak için, içinde 1700'ün üzerinde afişin yer aldığı The Art of Polish Poster kitabını yazdım.

Solidarnosc / Dayanışma Hareketi'ni afişler nasıl etkilemiştir?

Polonya'da çok canlı bir afiş geleneğinin varlığı, hiç kuşkusuz Solidarnosc / Dayanışma ile bağlantılı hareketlerin, Polonya'nın günlük yaşamının önemli bir görsel bileşeni olduğu zamanlarda ifade ve anlatım dilini etkiledi. (1980-1989) Hatta, bu hareketin başarısının önemli bir kısmının, Krystyna ve Jerzy Janiszewski'nin tasarladıkları ünlü sözcüğün (Bkz. Şekil 4.1) belleklerden hiç çıkmayacak olan sembolüne ait olduğu izlenimini taşıyorum.

Bu sembol, milyonlarca kopya ile basılmış yüzlerce çeşit afiş, el ilanı ve yayınlarda kullanılan sembollerden biridir. Dayanışma'ya yönelik tasarımlar aynı zamanda Polonya afişini de değiştirdi, görsel protesto "art brut" biçimini bugüne kadar uygulanmakta olan bir norm haline getirdiği söylenebilir.

Polonya Afiş tarihinin bu kadar erkek egemen olmasının nedenleri nelerdir? Kadın tasarımcılar neredeydi?

Polonya geleneğinde afiş tasarım işinin diğer sanat dallarından daha maskülen olup olmadığını söyleyemem. İki dünya savaşı arasındaki dönemde Zofia Stryjeńska, Janina Petry-Przybylska, Anna Harland-Zajączkowska ve daha sonra Alicja Frenkel-Eberowa tarafından tasarlanmış mükemmel ve ünlü olmuş birçok afiş gözümün önünde canlandı. Dayanışma döneminde ise, Krystyna Janiszewska'nın çalışmaları tanınırdı. Günümüzde afiş tasarlayan kadın tasarımcıların listesi oldukça uzundur. The Art of Polish Poster kitabımın klasikler bölümünde; Justyna Czerniakowska, Ewa Engler, Małgorzata Stolińska, Agata Dudek, Ola Niepsuj, Victoria Grabowska, Agnieszka Ziemiszewska, Inga Kazmierka gibi tasarımcıların yaptıkları afişleri gösteriyorum.

Polonya afişlerinin bugünkü durumunu değerlendirir misiniz?

Bu soruya yanıt vermek için uzun bir makale yazmam gerekir, çünkü sayısal iletişim, sayısal afişler, mimaride kullanılan büyük boyutlu afişler ya da interaktif afişler gibi birçok konu ve eğilimden bahsetmek gerekir. Ancak şunu söyleyebilirim; Polonya afişleri bugün de pek çok farklı yönde gelişmeye devam etmektedir.

KAYNAKLAR

Kitap

AULICH, James – SYLVESTROVA, Marta (1999) **Political Posters in Central and Eastern Europe 1945 – 95**, Manchester University Press, USA

CZESTOCHOWSKI, Joseph S. (1979) **Contemporary Polish Posters in Full Color**, Dover Publications, New York

CZUBINSKA, Magdalena (2003) **Poster of Polish Art Nouveau**, The National Museum in Crakow, Krakow

DERLICKA, Marta (2008) **Plakaty – Posters**, Central Institute for Labour Protection – National Research Institute, Varşova

DYDO, Krzysztof – DYDO, Agnieszka (2008) **The Polish Poster of the 21st Century**, Galeria Plakatu, Krakow

DYDO, Krzysztof (1995) **Masters of Polish Poster Art**, Buffi, Bielsko - Biala

DYDO, Krzysztof (1996) **Polski Plakat Filmowy / Polish Film Poster 100th Anniversary of the Cinema in Poland 1986 - 1996**, Deka, Krakow

DYDO, Krzysztof (2012) **All that Music – Polish Music Posters 1899 - 2012**, The Henryk Mikołaj Górecki Silesian Philharmonic, Katowice

FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2009) **Ach! Plakat Filmowy w Polsce - Plakaty**, Bosz Publishing House, Olszanica

FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2017) **Wojciech Fangor - Plakaty**, Bosz Publishing House, Olszanica

FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2017) **Henryk Tomaszewski - Plakaty**, Bosz Publishing House, Olszanica

FOLGA JANUSZEWSKA, Dorota (2018) **The Art of Polish Poster**, Bosz Publishing House, Olszanica

HELLER, Steven – CHWAST, Seymour (1988) **Graphic Styles - From Victorian to Post – Modern**, Thames and Hudson, London

KOLESAR, Zdeno - MROWCZYK, Jacek (2018) **Historia Projektowania Graficznego**, Karakter, Krakow

KOWALSKI, Tadeusz (1957) **Polski Plakat Filmowy - The Polish Film Poster**, Filmowa Agencja Wydawnicza, Varşova

KRISTAHN Jürgen - Heinz (1981) **Jan Lenica – Plakat & Film**, Institut für Kommunikation und Design, Berlin

LENICA, Jan (1958) **Plakat Tadeusza Trepkowskiego**, Wydawnictwo Artystyczno – Graficzne RSW, Varşova

MEGGS, Philip B. (1998) **A History of Graphic Design**, John Wiley & Sons Inc., USA

MROWCZYK, Jacek (2015) **Polish Designers of the 20th Century**, Adam Mickiewicz Institute, Varşova

MULLER, Jens – WIEDEMANN, Julius (2017) **Graphic Design Vol.1 1890 – 1959**, Taschen, Köln

MULLER, Jens – WIEDEMANN, Julius (2018) **Graphic Design Vol.2 1960 – Today**, Taschen, Köln

NIKIFOROWA, Irina – SZABLOWSKA, Anna Agnieszka (2011) **Plakat Polski Konca XIX – Poczatku XX Wieku**, W Zbiorach Panstwowego Muzeum Sztuk Pieknych im. A.S. Puszkina w Moskwie, Wydawnictwo, ScanRus, Moskova

ROJEK – PUCHALA Karolina, SZEWCZYK Agnieszka (2018) **Wojciech Zamecznik – Total Design**, Fundacja Archeologia Fotografii, Varşova

ROUARD - SNOWMAN Margo (1993) **Roman Cieslewicz**, Thames & Hudson, İngiltere

RYPSON, Piotr (2011) **Against All Odds: Polish Graphic Design 1919-1949**, Karakter, Krakow

SCHUBERT, Zdzisław (1979) **Plakat Polski: 1970-1978**, Krajowa Agencja Wydawnicza RSW, Prasa Książka Ruch, Varşova

SHUBERT, Zdzislaw (2012) **The Poster Must Sing!**, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznan

SLIZINSKA, Milada – TUROWSKI, Andrzej (2014) **Teresa Zarnowerowna 1897 – 1949**, Muzeum Sztuki & Authors, Lodz

SZABLOWSKA, Anna Agnieszka (2005) **Tadeusz Gronowski - Sztuka Plakatu - Reklamy**, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Varşova

SZABLOWSKA, Anna Agnieszka (2005) **Tadeusz Gronowski Sztuka Plakatu i Reklamy**, Instytut Sztuki Polksiej Akademii Nauk, Varşova

SZABLOWSKA, Anna Agnieszka (2011) **Plakat Polski**, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Varşova

SZEWCZYK, Agnieszki (2014) **Henryk Tomaszewski, Bosz**, Varşova

TARCZYNSKI, Jan (2015) **Military Poster in the Special Collection's Department of the Central Military Library**, Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Jozefa Pilsudskiego, Varşova

TIMMERS, Margaret (1998) **The Power of The Poster**, V&A Publications, Londra

WEILL, A. (2007) **Grafik Tasarım**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

CZERWIAKOWSKA, Eva - KUJAWSKI Tomasz (2002) **Jan Lenica - Labirynt**, Muzeum Narodowe w Poznaniu, 2002, s.254

Makale

AUSTONI, Andrea (2010) **The Legacy Of Polish Posters**, <https://www.smashingmagazine.com/2010/01/the-legacy-of-polish-poster-design/> (Şubat 2019'da erişildi.)

BUDNIK, Magdalena (2016) **Combating Adult Illiteracy in the People's Republic of Poland** (on the Example of Selected Documents of the Ministry of Education and the Office of the Government Plenipotentiary for Combating Illiteracy in 1949–1951)

Katalog

18. İstanbul Grafik Tasarım Günleri (2014) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul

25th International Poster Biennale in Warsaw - The Poster Remediated (2016), Varşova

100 lat Polskiej Sztuki Plakatu - 100th Anniversary of Polish Poster Art (1993) Biuro Wystaw Artystycznych, Krakow

100 Years of Polish Poster Art from the Collection of Poster Museum in Wilanow (1993) Exhibition Catalog, Department of National Museum, Varşova

Franciszek Starowieyski, Plakaty Retrospektywa (2003) Museum of Warmia and Mazury, Olsztyn

Dokumentacja obrad Sympozjum zorganizowanego z okazji, Miğdzynarodowego Biennale Plakatu – Uluslararası Afiş Bienali Sempozyum Konuşmaları (1966) CBWA, Warszawa, s. 23 – 24

KURPIK, Maria – SZYDŁOWSKA, Karolina (2008) Posters from the Poster Museum at Wilanow Collection, National Museum in Warsaw, Varşova

Film

KNOROWSKI, Mariusz / Culture.pl (2016) What Exactly is the Polish School of Posters? <https://www.youtube.com/watch?v=zMAm5791hD8> (Ocak 2019'da erişildi.)

LATAŁŁO, Marcin (2010) Druga Strona Plakatu / Behind the Poster, Studio Filmowe Kalejdoskop, Belgesel, <https://vimeo.com/50977573> (Aralık 2018'de erişildi.)

Elektronik Kaynak

https://ankara.msz.gov.pl/tr/ikili_isbirligi/polonyann_ds_siyaseti/dayansma/
(Mart 2019'da erişildi.)

<http://www.cinemaposter.com> (Nisan 2019'da erişildi.)

<https://culture.pl> (Mart 2019'da erişildi.)

<https://culture.pl/en/event/posters-exhibition-images-of-solidarity-solid-art>
(Nisan 2019'da erişildi.)

<https://emmamuseum.fi/en/exhibitions/joseph-beuys-outside-the-box/>
(Mart 2019'da erişildi.)

<https://magazynszum.pl/plakat-remediacje-25-miedzynarodowe-biennale-plakatu-w-warszawie-2016/> (Mart 2019'da erişildi.)

<https://polishposter.com> (Nisan 2019'da erişildi.)

<http://theartofposter.com> (Nisan 2019'da erişildi.)

<https://www.vanityfair.com/hollywood/2017/02/high-noons-secret-backstory>
(Şubat 2019'da erişildi.)

<http://warsawposterbiennale.com/about/> (Mart 2019'da erişildi.)

<http://wyborcza.pl/alehistoria/1,121681,19120938,marmurowe-traktorzystki-polecamy-ksiazki.html?disableRedirects=true> (Mart 2019'da erişildi.)

ÖZGEÇMİŞ

2 Aralık 1984 yılında doğmuştur. 2007 yılında Hacettepe Üniversitesi Grafik Tasarım Bölümü'nden mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından 2010 yılına kadar çeşitli ajanslarda Grafik Tasarımcı olarak çalışmıştır. 2010 - 2018 yılları arasında Okan Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak ve Maltepe Üniversitesi Grafik Tasarım Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak görev yapmıştır.

2018 yılında Polonya'ya taşınan Hasret Özdemir çalışmalarını burada sürdürmekte ve iyi derecede İngilizce bilmektedir.